

Tartu Ülikool
Tartu ülikooli humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Ajaloo ja arheoloogia instituut
Uusima aja osakond

Eero Kruusmaa

Ardennide ofensiiv 1944-1945

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Olaf Mertelsmann

Tartu
2017

Sisukord

Sissejuhatus	3
Plaan	6
Ettevalmistused (üksused, nende mehitamine ja varustamine)	11
Kütus.....	23
Erioperatsioonid.....	28
Operatsioon „Greif”	28
Operatsioon „Stösser”	30
Luftwaffe	32
Kokkuvõte	35
Kasutatud kirjandus	37
Lisad	39
The Ardennes Offensive 1944-1945 – Summary	41

Sissejuhatus

1944. aasta detsembris arvasid endaga rahul olevad lääneliitlased, et Natsi-Saksamaa on iga hetk kokku varisemas. Liitlaste jaoks täieliku üllatusena alustasid 16. detsembri varahommikul sakslased Ardennidest pealetungi eesmärgiga vallutada liitlaste kätte langenud sadamalinn Antwerpen ja seeläbi eraldada üksteisest liitlaste väeüksused. Eduka rünnakuga loodeti liitlasi sundida sõlmima vaherahu, mis oleks lõpetanud sõjapidamise läänerindel. Ülima saladuskatte all ette valmistatud pealetung jäi viimaseks suureks sakslaste rünnakuoperatsiooniks Teises maailmasõjas.¹ Käesolev töö uurib sakslaste ettevalmistusi Ardennide ofensiiviks, eesmärgiga tuua esile peamised ettevalmistuste käigus tehtud vead, mille lahendamata jätmise tulemusel ei suudetud saavutada rünnaku eesmäärke. Uurimistöö meetodiks on juhtumi analüüs (*case study*).

Ardennide pealetungi teeb tähelepanuväärseks fakt, et see suudeti läbi viia sõja niivõrd hilises järgus. Sellest tulenevalt on Ardennide pealetungi ettevalmistuste faas perspektiivikam uurimisvaldkond, kui mõnele teisele lahingule eelnenu.

Antud töös olen eraldiseisvate peatükkidena välja toonud peamised rünnaku käigus ilmnunud probleemid ning uurinud nende tekkepõhjuseid vaadeldes rünnaku ettevalmistuste faasi. Kuna Ardennide ofensiiv toimus maailmasõja niivõrd hilises faasis, kui sakslastel oli kõigest puudus, ei ole võimalik vaadelda ettevalmistusi eraldiseisvalt varasematest sõjaaastatest. Seetõttu olen Ardennide pealetungi kontekstis vaadelnud osade probleemsete aspektide esmakordset tekkimist alates 1941. aastast kuni rünnakuhetkeni.

Käesolev töö jagatud viide suuremasse peatükki, vaadeldes peamisi murekohti ettevalmistustes. Esimeses peatükis võtan vaatluse alla rünnakuplaani alates selle esmakordsest tutvustamisest kuni viimase konverentsini. Lisaks uurin rünnaku ettevalmistustesse kaasatud kindralite arvamust plaanist, mille tõttu töötati välja paralleelne plaan. Lõpetuseks kaasasin sellesse peatükki saksa juhtkonna arvates rünnaku edukaks täitmiseks vajaminevad eeldused.

Järgneva peatüki võib jagada kolmeks. Alustuseks uurin natsidele saadaolevat inimressurssi ning meeste mobiliseerimist. Seejärel vaatlen lühidalt Saksamaa tööstuse arengut alates 1942. aastast. Viimase asjana toon välja rünnakusse määratud üksused ning ettevalmistuste käigus tekkinud probleemid ja muud kitsaskohad.

¹ Vogel, Detlef. German and Allied Conduct of the War in the West (pt VII.2.a; VII.2.b; VII.2.c.). Germany and the Second World War. Volume VII. Oxford: Oxford University Press. 2006. Lk 678–687

Kütusele pühendatud osas toon välja kütuste olukorra *Reichis*. Mõistmaks täielikult kütuste tähtsust ning piiratud kättesaadavust natsi-saksamaa jaoks, uurin peatükis ka enne sõda toimunut. Lisaks uurin sünteetiliste kütuste tootmist ning Rumeenia naftaväljade tähtsust Saksamaa sõjaväe jaoks. Lõpetuseks asetan toodetud kogused Ardennide pealetungi konteksti ja toon välja, milliseid jõupingutusi tehti rünnakuks vajamineva kütusekoguse eraldamiseks.

Eelviimase peatüki pühendan kahele erioperatsioonile, millega toetati rünnaku põhijõude. Põhjus, miks antud erioperatsioone uurimistöö käigus käsitlen, on nende kiirustades korraldamine, mille tõttu ei suudetud üldse või suudeti ainult osaliselt täita neile määratud eesmärged.

Viimasena peatun *Luftwaffe* tegevusel. Võrreldes 1940. aasta eduka rünnakuga oli just *Luftwaffe* võimetus rünnakut toetada märgatavaim puudujääk.² Peatükis uurin Saksa õhujõudude olukorda, ettevalmistusi ning sellest tulenevaid otsuseid.

Töö lõppu lisasin kaks kaart. Esimene kaart näitab maastiku reljeefi, üksuste paiknemist enne rünnakut (ja Antwerpeni vallutamise järel armeede kaitsepositsioone), suuremaid linnu ja teid. Teine kaart toob välja vägede kaugeima edenemise 26. detsembril.

Ardennide pealetungist (ing. k. *Battle of the bulge*) on ilmunud kümneid raamatuid. Üks esimesi üllitisi oli 1947. aastal ilmunud Robert E. Merriami *The Battle of the Bulge – Dark December*³, mis on seniajani arvestatav allikas. Paraku enamustes seda teemat käsitlevates teostes on minimaalselt tähelepanu pööratud rünnaku ettevalmistuse faasile. Üheks põhjuseks võib olla minu poolt kasutatud teoste ameerika või inglise päritolu autorid, kes keskenduvad pigem rünnaku faasile, kus on võimalik enam heroiseerida liitlassõdurite vastupanu, jättes suurel osal tähelepanuta sakslaste probleemid enda vägede varustamisel. Parima ülevaate saksa juhtkonna tegevusest ettevalmistuste käigus annab detailirohke teos *The Battle of the Bulge: The German View*⁴, autoriks Danny S. Parker. Teine probleem uurides ettevalmistusi, on autorite üksteisele vasturääkivus. Eriti kehtib see kuupäevade ja arvude (eriti rünnakus osalevate diviiside arvu) suhtes. Siinkohal olen eelistanud teose tõsiseltvõetavust ilmunisajale. Uurimaks ettevalmistuste käigus kerkinud probleemide põhjuseid, kasutasin lisaks teemakohaseid uurimusi ja artikleid. Üheks selliseks kogumik *Germany and The Second World War*⁵, mille kõik osad on mitmekümne aasta jooksul välja andnud kirjastus Oxford University Press. Eraldi tahaksin välja tuua teose „To Win the Winter Sky – The Air

² Parker, Danny S. *To Win the Winter Sky – The Air War over the Ardennes, 1944–1945*. Pennsylvania: Combined Books Inc. 1994. Lk 118

³ Merriam, Robert E. *The Battle of the Bulge*. New York: Ballantine Books. 1947

⁴ Parker, Danny S. *The Battle of the Bulge: The German View. Perspectives from Hitler's High Command*. London: Greenhill Books. 1999

⁵ *Germany and the Second World War*. Oxford: Oxford University Press.

War over the Ardennes”⁶. Danny S. Parkeri raamat on ainukene, mis süvendatult uurib ühte rünnaku aspekti, sel juhul *Luftwaffe* olukorda ja tegevust enne Ardennide pealetungi ning lahingu ajal.

Töös olen kasutanud mälestusraamatuid, et välja tuua rünnakus tähtsat rolli omanud ohvitseride arvamust. Kuigi mälestustesse tuleb suhtuda mõningase kriitikaga, kuna need on kirja pandud pärast sõda, annavad need edasi ohvitseride vahetuid kogemusi ettevalmistuste- ja rünnakufaasist. Seeläbi on võimalik mõista, milliseid probleeme esines ettevalmistuste käigus ja kuidas need mõjutasid rünnaku edukust. Üheks selliseks mälestusraamatuks on „Hasso von Manteuffel – Tankilahingud Teises maailmasõjas”⁷.

⁶ Parker, Danny S. To Win the Winter Sky – The Air War over the Ardennes, 1944–1945.

⁷ Kurowski, Franz. Hasso von Mauteuffel. Tankilahingud Teises maailmasõjas. Olion. 2011

Plaan

Ardennide rünnaku plaani juured viivad meid tagasi 20ndasse juulisse 1944. aastal. Sel päeval oli toimumas tavapärane miiting Ida-Preisimaal füüreri peakorteris, Hundipesas.⁸ Kohal olid lisaks Hitlerile marssal Wilhelm Keitel ja kindralkolonel Alfred Jodl ning paljud teised kõrged natsi-ohvitserid. Üks kohalviibijatest oli Claus krahv von Stauffenberg, eesmärgiga tappa Füürer. Teiste tähelepanu pälvimata toetas ta enda pommikohvri lauajala vastu ning seejärel leidis põhjuse ruumist lahkumiseks, millele järgnes 10 minutit hiljem plahvatus. Atentaat ebaõnnestus, Hitler sai kõigest mõõdukaid vigastusi, kuid pidi sellegipoolest juuli lõpu ja augusti alguse veetma haigevoodis. Kuna ta polnud võimalik igapäevastest rindetoimingutest osa võtta, oli tal aega mõelda üldise olukorra peale rindel. Sel ajal tekkis tal esmakordselt idee rünnata Ardennide kaudu lääneliitlasi.⁹

Saksa armee jaoks tähendas august suuri kaotusi ja tagasilööke. Idarindel oli punaarmee peaaegu purustanud Keskmise armeegrupi ning liikus kiirelt edasi. Läänes murdsid samaaegselt liitlased Normandiast välja ning liikusid endalegi ootamatult kõikjal Prantsusmaal hämmastava kiirusega. Sama halb oli olukord Itaalias, kus kaks saksa armeed olid sunnitud taganema. Seega suve lõpuks piirati *Reich*'i juba kolmest suunast.¹⁰ Sakslaste üllatuseks jäid septembri keskel ameeriklased seisma. Põhjuseks varustuse puudus, eelkõige aga just kütusenappus. Vägede vahemaa sadamalinna Cherbourg oli selleks hetkeks kasvanud 500 kilomeetrini. Tuhanded veoautod vedasid varustust rindele, kuid sellest enam ei piisanud, et tagada kiirelt edasi tungivatele vägedele piisav kütusekogus. Aina enam sai selgeks, et liitlased vajavad strateegiliselt tähtsat Belgia sadamalinna Antwerpenit,¹¹ mis asus rindele palju lähemal.

Umbes samaaegselt, 16. septembril toimus Hundikoopas tavapärane staabibriifing. Selle lõppedes palus Hitler mõningatel kõige lojaalsematel kindralitel ühineda temaga teises konverentsiruumis. Nende hulgas olid Saksa relvajõudude ülemjuhatuse esimees Wilhelm Keitel, tema asetäitja Alfred Jodl, idarindel käsutav Heinz Guderian ja kindral Kreipe. Jutuajamist alustas Jodl, kes arutles rindel toimuvat. Seda kuni hetkeni, mil teda katkestas Hitler. Pärast mõne minutilist vaikust ütles ta: „Ma olen teinud tähtsa otsuse, ma olen otsustanud asuda vasturünnakule Ardennides, eesmärgiga üle Maasi jõe liikuda Antwerpeni

⁸ Jordan, David. *Battle of the Bulge – The first 24 hours*. United Kingdom: Sandcastle Books. 2006. Lk 18

⁹ Merriam, Robert E. *The Battle of the Bulge*. New York: Ballantine Books. 1947. Lk 1–2

¹⁰ Dupuy, Trevor N. *Hitler's last gamble*. New York: HarperPerennial. 1994. Lk 1

¹¹ Beevor, Antony. *Ardennes 1944 – Hitler's last gamble*. Great Britain: Penguin Random House. 2015. Lk 16

peale!“ Tema kuulajaskond oli hämmingus.¹² Hitler uskus, et tal on veel piisavalt reserve, et korraldada üks suur pealetung. Konverentsi ajaks oli ettevalmistustega juba alustatud. Loetud päevad varem oli antud käsk, vabastamaks läänerindelt mõned SS-panzerdiviisid, et nende põhjal moodustada 6. tankiarmee.¹³

Põhjuseid, miks rünnata läänerindel ja pealetungi alustada Ardennidest oli mitmeid. Idarindel oli Punaarmee liivõrd suur ülekaal, et isegi, kui oleks õnnestunud hävitada 20–30 diviisi, poleks see muutnud jõudude vahekorda. Samuti välistati rünnakukohana strateegiliste eesmärkide puudumise tõttu Itaalia, lisaks ei soosinud rünnakut maastik ja ilm. Ainukene rinne, kus oli reaalne võimalus saavutada märkimisväärsed edu, oli läänerinne. Sel hetkel oli lääneliitlastel mandril alla 50 diviisi ning endiselt probleeme nende varustamisega. Edukas rünnakuga loodeti saavutada pööre läänerindel.¹⁴ Hitleri visioon nägi ette kordust 1940nda aasta rünnakust Prantsusmaa vastu, millele järgneb „järjekordne Dunkerque“.¹⁵ See pidi muutma jõudude vahekorda läänes ning võimaldama sakslastel keskenduda teistele rinnetele.

25. septembril alustas Jodl detailse rünnakuplaani väljatöötamist. Fühörer kontseptsioon, millel Jodl põhines oli järgnev: „(a) Rünnak leiab aset 20–30 novembri vahel; (b) Rünnak sooritatakse Ardennidest; (c) Esmane eesmärk on Maasi jõgi; (d) Lõplik eesmärk Antwerpen; (e) Võitlus brittide ja kanadalastega toimub põhja pool joont Antwerpen-Liége-Bastogne“. Plaanile lisandusid nõuded vajaminevatele vägedele: „(f) Rünnakuks vajatakse minimaalselt 30 diviisi, 10 neist soomusdiviisid; (g) Rünnakut toetab suurel arvul suurtükiüksusi; (h) Rünnakus osaleb neli armeed– kaks soomusarmeed ees ja kaks jalaväearmeed katavad külgi; (i) Rünnakut toetab *Luftwaffe*“. Viimastes punktides rõhutati vajadust hoida ülimat saladuskatet, vältimaks võimalust, et liitlased saavad eelseisvast rünnakust teada enne selle algust ja jõuaksid vastumeetmeid rakendada.¹⁶ Plaan valmis 8. oktoobril ja kandis nime *Wacht am Rhein* (Reini valve).¹⁷ Seejärel oli võimalik alustada suuremahulisi ettevalmistusi.

Salatsemisest tulenevalt usaldati konfidentsiaalne info läänerinde ülemjuhatajale kindral Gerd von Rundstedtile ning armeegrupp B ülemale kindral Walther Modelile alles 22. oktoobril.¹⁸ Rundstedt pidas plaani tema käsutuses olevate vägedega täitmiseks liialt pompooseks: Ettevalmistuste ajal võisid liitlased korraldada omapoolse rünnaku või kui

¹² Toland, John. *Battle. The Story of the Bulge*. New York: Random House. 1959. Lk 13–14

¹³ Parker, Danny S. *The Battle of the Bulge: The German View. Perspectives from Hitler's High Command*. London: Greenhill Books. 1999. Lk 30

¹⁴ Merriam. *The Battle of the Bulge*. Lk 6–7

¹⁵ Cole, Hugh M. *The Ardennes: Battle of the Bulge*. Washington D.C: Center of Military History. United States army. 1993. Lk 18

¹⁶ Ibid. Lk 19

¹⁷ Merriam. *The Battle of the Bulge*. Lk 9, 14

¹⁸ Beevor. *Ardennes 1944 – Hitler's last gamble*. Lk 82–83

üllatusrünnak peakski õnnestuma, siis oleks rünnakuteraviku küljed liialt ohustatud. Lõpetuseks pidas ta kõige tõenäolisemaks, et ei suudeta enamast eendist, mis tähendaks mõttetut reservide raiskamist.¹⁹ Modelit see plaan küll sütitas, kuid sellegipoolest ta tõdes: „plaanil puuduvad jalad millel seista“.²⁰ Oldi ühel meelel, et Hitleri „suur plaan“ on järjekordne „fantaasia kaardil“.²¹ Sellisel kujul ei näinud nad plaanil edulootust.

Nende silmis oli Hitleri plaani edukas täitmine niivõrd ebareaalne, et mõlemal mehel alustasid teineteisest sõltumatult alternatiivse plaani väljatöötamist.²² Mehed said võimaluse enda ideid tutvustada 27. oktoobri konverentsil, kus olid kohal kolme rünnakus osaleva armee komandörid: Dietrich 6. tankiarmee, Manteuffel 5. tankiarmee ja Brandenberger 7. armeest. Kumbki mees ei suutnud saada enda plaanile Hitleri toetust.²³ Järgmine kord koguneti 3. novembril Modeli peakorteris. Taaskord tutvustas Jodl plaani, mille tal oli kellegiga konsulteerimata detailselt valmis saanud. Kuid isegi Jodl mõistis, et tema plaan tuleb ellu viia täpipealt, kõiksugu kõrvalekalded võisid takistada lõppeesmärgi täitmist. Kohalviibijad olid plaani suhtes pessimistlikud, nende parandusettepanekud lükati tagasi.²⁴ Selle ajahetkel valmis olnud plaan oli ühe mehe visioon rünnakust ja teise interpretatsioon sellest. Ülejäänud ohvitseride arvamus poldud selle loomisel arvestatud.

Manteuffel kirjeldab tollast kohtumisest niimoodi: „Meie, kohale jäänud, olime ühel meelel, et ainult alternatiivplaan võib panna Hitleri sellest kavast loobuma. Me teadsime kindlalt, et seesugust ettevõtmist olemasolevate vägedega nende praeguses seisukorras, olgu see pealetung nii hästi välja mõeldud ja geniaalne kui tahes, ei ole võimalik edukalt teostada. Minu kujutlus vägedest, mida ma juhtisin, ja ka neist, mida juhtisid mu naabrid, põhines oma silmaga nähtul. Ma nägin täpselt, mida sõduritest, relvadest ja varustusest, eelkõige soomusmasinatest ja autodest kuuendal sõja-aastal veel võtta oli ...“²⁵

Samal päeval kohtusid Model, Manteuffel ja Krebs, eesmärgiga seni mõttetasandil eksisteerinud „väike plaan“ kanda paberile. See nägi ette liitlasvägede sisse piiramist. Viies armee pidi liikuma Maasini, samaaegselt oleks Viieteistkümmes armee rünnanud põhja poolt eesmärgiga piirata sisse Liège. Liégest loodes asuvas Togrese küla juures oleksid kaks armeed kohtunud ning võtnud liitlasväed kotti. See oleks tähendanud 20–25 diviisi sisse piiramist. Maasi jõest oleks saanud uus rindejoon. Alles seejärel nägid nad võimalust liikuda

¹⁹ Cole. The Ardennes: Battle of the Bulge. Lk 24–25

²⁰ Toland. Battle. The Story of the Bulge. Lk 16

²¹ Beevor. Ardennes 1944 – Hitler's last gamble. Lk 83

²² Cole. The Ardennes: Battle of the Bulge. Lk 25–26

²³ Beevor. Ardennes 1944 – Hitler's last gamble. Lk 84

²⁴ Kurowski, Franz. Hasso von Manteuffel. Tankilahingud Teises maailmasõjas. Olion. 2011. Lk 134–139

²⁵ Kurowski. Hasso von Manteuffel. Lk 139

edasi Antwerpeni suunas. Nende kava sai vastandina Hitleri „suurele plaanile“ nimeks „väike plaan“. Sellisena saadeti plaan juba samal päeval Relvajõudude ülemjuhatusesse. Fühörer lükkas selle tagasi, jäädes „suurele plaanile“ kindlaks. Ta väitis, et mida sügavamale liitlaste tagalasse saksa väed tungivad, seda suurem on võimalus hävitada taganevaid liitlasvägesid ning samaaegselt lõhkudes nende kommunikatsiooniliine, külvates seeläbi veelgi segadust. Lisaks on võimalik kasu lõigata liitlaste tagalas asuvatest varustuskeskustest. Juhul kui suunata kohe rünnak Liège peale oleksid liitlasväed kontsentreeritult koos väikesel maa-alal ning neil oleks võimalik koheselt sooritada vasturünnak või asuda umbkaitsesse.²⁶ Sellega oli Hitler oma viimase sõna öelnud, jäädes kindlaks enda algsele visioonile.

Välimarssal Modeli palvel koguneti viimast korda 2. detsembril riigikantseleis. Teiste hulgas olid kohal Hitler, Keitel, Manteuffel, Jodl, Dietrich ja Siegfried Westphal.²⁷ Koosolekusaalis toimunud ettekandel seadsid Model ja Manteuffel korduvalt kahtluse alla „suure plaani“ toetades enda väiteid faktidega. Kõik saalis viibinud otsustasid nendel teemadel vaikida, ka Hitleri kitsam lähikond, kes varasemalt oli „suurt plaani“ ebareaalseks pidanud. Praegusel juhul jäi kahest mehest väheseks, et veenda Hitlerit otsust muutma. Tema arust oli „väike plaan“ „poolik plaan“. Kõik, mis Mauteuffelil õnnestus sellel konverentsil saavutada, olid mõned taktikalised muudatused, mis olid seotud *Wacht am Rheiniga*²⁸ (sel hetkel kandis plaan juba nime *Herbstnebel*, Sügisudu)²⁹. Konverentsi käigus lükati pealetungi alguskuupäeva edasi 10. detsembrini. Hiljem nihkus rünnak omakorda edasi 14. detsembrile, kuni 12. detsembril kinnitati lõpliku kuupäevana 16. detsember.³⁰ 2. detsembri konverents jäi viimaseks, seejärel ei jäänud skeptikutel muud üle, kui proovida allesjäänud ajaga suurendada *Wacht am Rheini* edulootust. Seega tehti viimaseid ettevalmistusi rünnakuks, mille edusse ei usutud.

Üks aspekt, millele planeerimise käigus loodeti, oli lääneliitlaste aeglane reageerimine sakslaste rünnakule. Hitleri arvates pidi seda põhjustama omavaheline rivaalitsemine ja käsuaahelate keerulisus, mis takistaks kiirete otsuste vastuvõtmist. Fühöri silmis oleks piisanud 48 tunnist, et kaalukauss otsustavalt sakslaste poolele kallutada. Ta lootis, et selle ajaga on üksused ületanud Maasi ning liiguvad juba Antwerpeni suunas, lõigates briti väed ameeriklastest ära.³¹ Lisaks arvati liitlastel olevat rünnakutsoonis ainult 550 tanki. Kuna

²⁶ Parker. *The Battle of the Bulge: The German View*. Lk 69–73

²⁷ Merriam. *The Battle of the Bulge*. Lk 32–33

²⁸ Kurowski. Hasso von Mauteuffel. Lk 141–143

²⁹ Keegan, John. *Teine maailmasõda*. Tallinn: Varrak. 2009. Lk 437

³⁰ Kurowski. Hasso von Mauteuffel. Lk 144

³¹ Morelock, J.D. *Generals of the Ardennes – American Leadership in the Battle of the Bulge*. Washington DC: National Defense University Press. 1994. Lk 39

eeldati liitlaste vaevalist vastust rünnakule, ei arvestatud ka liitlaste armeegruppide vastumeetmetega enne Brüsselisse jõudmist.³² Paberil paistis olukord sakslasi soosivat. Seega tundusid rünnaku edukaks täideviimiseks kõik vajaminevad eeldused olemas olevat.

Algusest peale oli selge, et pealetungi edu sõltub üllatusmomendi õnnestumisest. Selleks võeti kasutusele kõik meetmed, et ettevalmistusi varjata lääneliitlaste eest. Vähendamaks infolekke võimalust miinimumini, kaasati iga ettevalmistuste etapil võimalikult vähe inimesi, vaid need kes tulenevalt ametikohast pidid teadma.³³ Need kellele info usaldati, pidid kirjalikult vanduma saladuse hoidmist, selle vastu eksinud lasti maha.³⁴ Vältimaks võimalikke infolekkeid, teavitati madalama astme komandöre plaanidest viimasel hetkel. Sellest tulenevalt ei jätkunud neil aega tegemaks rünnakuks vajaminevaid ettevalmistusi.³⁵ Teine viis ohtude miinimumini viimiseks oli luuretegevuse peatamine. Varasemalt olid luureüksused tunginud mitukümmend kilomeetrit vaenlase tagalasse ning seal päevi infot kogunud. Novembri lõpus keelati rindejoone ületamine, kartuses, et vangi langenu võib välja lobiseda tankiarmeede koondumise teiselpool rindejoont. Isetegevuse vältimiseks jagati maakaardid laiali viimasel hetkel. Olukorda raskendas ka liitlaste üleolek õhus, mis takistas luurelennukite tegevust.³⁶ Piiratud teadmised rindejoone taga toimuvast oli hind, mis tuli maksta, et hoida saladuskatet.

Liitlaste eksitamiseks kandis rünnakuplaan nime *Wacht am Rhein*, jättes mulje kaitseoperatsioonist.³⁷ Saksa sõduritele seletati vägede koondamist vajadusega tõrjuda oodatav liitlaste rünnak. Selline põhjendus tekitas uue probleemi. Kuna arvati ette valmistuvat liitlaste rünnakuks, jäeti osa varustusest (sh kütust) Reini idakaldale.³⁸ Teadnuks ettevalmistuste tegeliku põhjust, oleks aeganõudev transport sooritatud juba enne rünnaku algust ja sellega välditud võimalike viivitusi rünnaku ajal.

³² Vogel. German and Allied Conduct of the War in the West (pt VII.2.a.). Germany and the Second World War. Volume VII. Lk 682

³³ Merriam. The Battle of the Bulge. Lk 15

³⁴ Baldwin, Hanson W. Battles Lost and Won – Great Campaigns of World War II. New York: Smithmark Publishers Inc. 1994. Lk 320

³⁵ Hart, B. H. Liddell. The German Generals Talk. New York: Quill. 1979. Lk 277–278

³⁶ Parker. The Battle of the Bulge: The German View. Lk 125, 129

³⁷ Dupuy. Hitler's last gamble. Lk 36

³⁸ Merriam. The Battle of the Bulge. Lk 15, 30

Ettevalmistused (üksused, nende mehitamine ja varustamine)

Oktoobri alguses tutvustas Jodl Hitlerile esimest visandit plaanitavast rünnakust. Esialgne plaan nägi ette muljetavaldava 29-30 diviisi kaasamist rünnakusse. Reaalsuses enamus neist diviisidest polnud sel hetkel võitlusvõimelised, ning vajasid mehitamist ja varustamist.³⁹ Ülesande leida üllatusrünnakuks mehi sai endale propagandaminister Joseph Goebbels.⁴⁰ See demonstreerib usalduse puudust *Reich*'is.

Sõja viiendal aastal polnud uute diviiside moodustamine või olemasolevate täisjõule aitamine enam midagi, mida oli võimalik teha üleöö. Diviiside varustamisele lisaks oli tõsine probleem meeste mobiliseerimisega. 1944 aasta suvi oli Saksa armee jaoks olnud katastroofiline. Liitlastena kaotati enda kõrvalt Rumeenia, Bulgaaria ja Soome, nende riikide väljumisega Saksamaa poolelt sõjast, tähendas ka endiste liitlassõdurite lahkumist rindelt.⁴¹ Samal ajal kaotati läänerindel kolme kuu jooksul langenutena 55 000 meest ja 340 000 jäi kadunuks, idarindel sai samaaegselt surma 215 000 meest ja sõjategevuses jäi kadunuks 627 000. Kui neile lisada vigastatud, keda oli tavapäraselt langenutest kolm korda rohkem, saame suviseks kaotuseks kõigil rinnetel kokku ligikaudu 2 miljonit meest. Nende hulgas olid planeeritavas rünnakus tähtsat rolli omavad 5. tankiarmee ja 7. armee, kes alates Normandia dessandist olid kahe peale kaotanud 50 000 meest langenuna ja 200 000 vangistatuna. Rünnaku tarvis oli vaja need kaotused asendada uute mobiliseeritutega. Suvistele kaotustele tuleb liita 200 000 Atlandi rannikut kaitsnud meest, kes ei suutnud õigel ajal taanduda. Kokkuvõttes kaotati ühe suvega sama palju mehi, kui oldi kaotatud sõja algusest kuni veebruarini 1943, mille hulka on arvatud kaotused Stalingradis. Kolme suvekuu jooksul lõpetas eksisteerimise 44 diviisi, tervel 1944 aastal hävines kokku 106 diviisi, mida on rohkem, kui enne maailmasõja algust oli Werhmachtis olnud kokku.⁴² See annab aimu, kui võrd tõsiselt tuli vaeva näha, asendamaks lühikese aja jooksul kaotatud arvukaid diviise.

Sõja puhkemisest alates oli meeste ja varustuse haldamine olnud asendusarmee ülesanne. Seetõttu oli neil parim ülevaade saksamaal saada olevast inimressurssist. Ludwig Beck ennustas juba 1938 aastal, et Saksamaa kaotab sõja kiiresti juhul, kui tuleb võidelda mitmel rindel korraga. Kuid keegi polnud mõelnud olukorrale, kus sõda kestab aastaid, arvestatud

³⁹ Parker. The Battle of the Bulge: The German View. Lk 112

⁴⁰ Jordan. Battle of the Bulge – The first 24 hours. Lk 40–41

⁴¹ Cole. The Ardennes: Battle of the Bulge. Lk 2

⁴² Mitcham, Samuel W. Panzers in winter: Hitler's army and the Battle of the Bulge. USA: Praeger security international. 2006. Lk 12, 20–21

oldi ainult lühiajalise sõjapidamisega. 1944. aastaks oli sõda kestnud juba 5 aastat ja pikast verevalamisest tulenevad probleemid piirasid tõsiselt *Wehrmachti* tegevusvabadust. Esmakordselt tekkis vajadus suurel arvul langenuid asendada 1941. aastal, kui oldi rünnanud Nõukogude Liitu. Aastavahetuse paiku andis asendusarmee ülemus endale aru, et tuleb hakata otsima võimalust sõjast välja astuda, kuna sel viisil jätkata pole võimalik. Kuna Hitler summutas kõik taolised ettepanekud, pidi asendusarmee jätkama tööd leidmaks rindele uusi sõdureid. Nõudluse osaliseks rahuldamiseks kärbiti väljaõppe pikkust⁴³, paratamatult tõi see kaasa üksiksõduri baasoskuste kvaliteedi languse.

Meeste puudust rindel ei suudetud kuidagi lahendada ka 1942. aastal. Relvajõudude ülemjuhatause staabiülem kindral Franz Halder ennustas, et aasta lõpuks on rindelt puudu 750 000 meest.⁴⁴ Hitleri ja Göringi käsul jätkus mehi vaid *Luftwaffe* maapeal baseeruvate üksuste tarvis. Aja möödudes sai aina selgemaks, et sõja venides langenute arv jätkab kasvamist. Rindeohvitseride hulgas valitses selleks ajaks arvamus, et niiviisi pole võimalik sõda edukalt jätkata. Samad meeleolud valitsesid vähemalt osaliselt ka peastaabi organiseerimise osakonnas. Kuna suured kaotused polnud kellegi jaoks saladus, julgeti karistust kartmata neil teemadel enda arvamus avaldada. Organiseerimise osakonnas teeniv kolonelleitnant krahv Stauffenberg sõnas on kolleegile kapten Joachim Kuhn-ile, „momendist kui me tegime vea rünnates Venemaad, oli selge, et Saksamaal pole vajamineval arvul mehi ega varustust, et olla sõjas edukad, isegi juhul kui meil on maailma parim juhid”.⁴⁵

Organiseerimise osakonnal ei jäänud muud üle, kui anda endast parim, proovides leevendada sõdurite puudust rindel. Üks selline lahendus oli võtta *Wehrmachti*s kasutusele okupeeritud Nõukogude Liidu ressursid, kasutades neid tagalas, vabastades seeläbi saksa üksusi rinde tarvis. Järgmise käiguna lahutati asendusüksused treeningul osalevatest üksustest. Esimene pidi endiselt paiknema *Reichi* aladel, väljaõppe sooviti edaspidi läbi viia okupeeritud aladel, kus nad said endale ülesandeks toetada okupatsiooni.⁴⁶

1942/43 aasta talv oli *Werhmacht*-ile katastroofiline.⁴⁷ Septembris oli kindral Friedrich Fromm saatnud Hitlerile memorandumi soovitusel alustada rahuläbirääkimistega.⁴⁸ Memorandumi tulemusel süüditati asendusarmee juhti „alistuvas“ käitumises, ning kuigi teda

⁴³ Heinemann, Winfried. *Military Resistance Activities and the War* (pt II.4.). *Germany and the Second World War*. Volume IX/I. Oxford: Oxford University Press. 2008. Lk 802

⁴⁴ Tooze, Adam. *The Wages of Destruction. The Making and Breaking of the Nazi Economy*. London: Penguin Books. 2006. Lk 587

⁴⁵ Heinemann, Winfried. *Military Resistance Activities and the War* (pt II.4.). *Germany and the Second World War*. Volume IX/I. Lk 802–803

⁴⁶ Ibid. Lk 803

⁴⁷ Ibid. Lk 803

⁴⁸ Tooze. *The Wages of Destruction*. Lk 587

otseselt ei asendatud, võeti ta „lülina“ ahelast välja. Tavapärase praktikana ei olnud ta enam Fühleri peakorterisse oodatud. Hitleri otsused annavad selgelt märku, et igasugused jutud sõja lõpetamisest polnud talle meelepärased. Tagantjäreli on vahepeal väidetud, et Hitler polnud olukorraga isiklikult kursis, kuid see ei vasta tõele. Stauffenbergi arvates oligi probleemiks ta ise, väites, et „põhjus peitub Fühleris ja natsionaalsotsialismis ...“, ja eesmärk pole talle öelda tõtt, vaid talle ots peale teha“. Fromm vabastati ametist Hitlerile tehtud atendaadikatsel järel. Asendusarmeed asus seejärel juhtima Heinrich Himmler.⁴⁹ Joseph Goebbelsist sai „sõjaresursside erivolinik“. ⁵⁰ Sel viisil vaigistas Hitler kõik, kes julgesid talle vastu rääkida, asendades nad enda lähimate kaasvõitlejatega.

Inimressurssi puudus eskaleerus veelgi 1943 aastal pärast lahinguid Stalingradis ja Tuneesias ning Kurski lahingut. Suurte kaotuste tõttu oli septembriks rindel 200 000 ametikohta täitmata. Allakäik jätkus järgmiselgi aastal, mil sakslased alustasid taandumist. Selle tulemusel kaotati varem okupeeritud territooriume, kust siiani oli mehi värvatud. Kuna parimas sõdurieas mehi polnud enam kusagilt võtta, tuli Saksamaal sõjaväeteenistusse kutsuda üha enam ja aina nooremaid poisse. Sama kehtis ka vanemate aastakäikude kohta.⁵¹ 1944. aastal langetati sõjaväes teenimise alamvanus 16. eluaastani, samal ajal aga pandi kirja kõik mehed, kes olid sündinud hiljemalt 1884-ndal aastal⁵², nendest noortest poistest ja vanadest meestest moodustati *Volkssturm*.⁵³ Propaganda rõhus „vabatahtlikusele“. Lisaks vanusespektri laiendamisele kasutasid natsid ära Esimese maailmasõja kogemust. See tähendab, et haiglates kirjutatakse regulaarselt välja tervenunud sõdureid. Nende täielikuks rakendamiseks alandati sõja jätkudes teenistuseks vajalike füüsilisi nõudeid, suunates „tervenunud“ mehed seeläbi taaskord rindele.⁵⁴

Erinevaid viise kasutades oli septembri alguseks 1944 *Wehrmachti* isikkoosseis kasvanud paberil 10 165 303 meheni. Suviste suurte kaotuste taustal ei saa seda numbrit lõpuni usaldada. Ardennide lahinguks diviiside mehitamiseks pöördus Hitleri huvi tagalas teenivate sõdurite poole. Ta sisetunne ütles, et liiga palju mehi teenib põhjendamatult kõiksugu julgestusüksustes ja administratsioonides. Teine koht, kus oli võimalik leida üksustesse mehi

⁴⁹ Heinemann. Military Resistance Activities and the War (pt II.4.). Germany and the Second World War. Volume IX/I. Lk 804, 806

⁵⁰ Müller, Rolf-Dieter. Albert Speer and Armaments Policy in Total War (pt V.2.). Germany and the Second World War. Volume V/IIB. Oxford: Oxford University Press. 2003. Lk 811

⁵¹ Heinemann. Military Resistance Activities and the War (pt II.4.). Germany and the Second World War. Volume IX/I. Lk 804–805

⁵² Cole. The Ardennes: Battle of the Bulge. Lk 7–8

⁵³ Nolzen, Armin. The NSDAP, the War, and German Society (pt IV.3.). Germany and the Second World War. Volume IX/I. Lk 196

⁵⁴ Cole. The Ardennes: Battle of the Bulge. Lk 7–8

olid laevastik ja lennuvägi. Kuna *Reichi* ohustasid esmajoones liitlaste maaväed, siis oldi sunnitud panustama enim just *Heeri*. Kuigi enamikel merevâes ja lennuvâes teenivatel meestel oli ametikoht ja sellest tulenevad kohustused, ei jätkunud kõigile tööd.⁵⁵ Ühed sellised olid madrused, kellel puudusid laevad, millel teenida ja omandatud oskusi rakendada.⁵⁶ Olukorra meeleheitlikust demonstreerib seegi, et oktoobrist alates hakati esmakordselt armeesse suunama tehaste töölisi, kes varem olid varustanud sõjaväge vajaminevate sõjariistadega.⁵⁷ Eelnimetatud viise kasutades suudeti leida piisavalt mehi, et mehitada Ardennide pealetungis osalevad üksused. Unustada ei tohi, et oma kvaliteedilt polnud uued sõdurid võrreldavad nendega, keda nad asendama pidid. Lisaks sellele olid üksused, kuhu need mehed määrati, moodustatud eesmärgiga rünnata, mitte väljaehitatud kaitserajatistest vaenlast tõrjuda. Seetõttu suurenes veelgi iga üksiksõduri oskuste osatähtsus. Samaaegselt viimaste inimressursside kokku kraapimisega rünnakuks loodavatesse üksustesse, töötati selle nimel, et anda neile parim saadaolev varustus ja tehnika. Selle abil loodeti tõsta sõdurite muidu nigelat kvaliteeti. Sarnaselt üksuste mehitamisega oli probleeme varustuse hankimisega.⁵⁸

1942. aastast alates oli Saksamaa relvastus ja laskemoona ministriks Albert Speer⁵⁹, ning aastakümneid pärast sõda peeti teda Saksamaa „relvastusime” peamiseks arhitektiks. Alles viimased uurimused on ümber lükanud „relvastusime” ja Speeri ainuisikulise rolli relvastusmahtude suurendamisel (Jonas Scherner, Jochen Streb⁶⁰; Adam Tooze⁶¹).

Sellel perioodil suurenesid aasta aastalt relvastuse toodangu mahud.⁶² 1944 aasta kevadel alustas Speer nõ. „võidu programmi”, mille eesmärgiks oli vähendada vaenlaste üleolekut. Selleks plaanis ta suurendada relvastuse väljalaske koguseid ja luua uusi perspektiivikaid relvi. Märtsist alanud „võidu programmi” kaugeleulatuv eesmärk oli suurendada toodangut järgneval üheksal kuul 58,5%, mis teeb keskmiselt 6,5% kuus. Saksamaa halveneva sõjalise olukorra tõttu polnud sellise ambitsioonika eesmärgi täitmine enam iseenesest mõistetav. Selle saavutamiseks vaadati üle tööstuse toimimine. Speer oli veendunud, et ratsionaliseerimist abil on võimalik tehaste efektiivsust suurendada 30%. Lisaks soovis ta

⁵⁵ Ibid. Lk 7–8

⁵⁶ Merriam. *The Battle of the Bulge*. Lk 5

⁵⁷ Nolzen. *The NSDAP, the War, and German Society* (pt IV.2.). *Germany and the Second World War*. Volume IX/I. Lk 187

⁵⁸ Jordan. *Battle of the Bulge – The first 24 hours*. Lk 6

⁵⁹ Tooze. *The Wages of Destruction*. Lk 552

⁶⁰ Jonas Scherner, Jochen Streb. *Das Ende eines Mythos? Albert Speer und das so genannte Rüstungswunder*.

⁶¹ Adam Tooze. *The Wages of Destruction*.

⁶² Tooze. *The Wages of Destruction*. Lk 687–688

laiendada tootmist, lisatööjõu lootis ta leida okupeeritud aladelt. Samaaegselt proovis ta motiveerida enda kaastöölisi, kes nägid end niigi kui „orjapidajad“. Sellegipoolest uskusid nad, et töö ja õigete otsuste ellu rakendades on võimalik saavutada etteseadud eesmärged. Koostöös *Wehrmachti*ga vaadati üle relvastusprogrammid. Selle tulemusena peatati või lõpetati ebaratsionaalsete relvade väljatöötamine ning prioriteetseks said rindel vajaminevate, kuid alati puudust tuntavate, relvaliikide tootmine. Töö tulemusena pandi paika iga väeliigi prioriteetid – mereväe jaoks olid need allveelaevad, *Luftwaffe* hävituslennukid ja armeel tankid. Sõja aastate jooksul oli sakslaste kätte langenud suurel hulgal liitlaste suurtükke ja miinipildujaid, mida seniajani oli hoolikalt hoiustatud. Kuna puudus neile vajaminev laskemoon, viidi need nüüd vanametalliks. Lisaks erinevate relvaliikide prioriseerimisele käisid mõtted kõigi eratootjate, nagu näiteks SS ja Organisatsioon Todt, toomisest ühe katuse alla, seeläbi loodeti muuta tööstusharu juhtimist kiiremaks ja sujuvamaks, kaotades üleliigse bürokraatia.⁶³

„Võidu programmi“ pidi kulmineeruma aasta lõpuks. Sellest tulenevalt pidid invasiooniga võitlevad üksused lootma, et alles hoogu koguv tööstus suudab neid juba praegu varustada kõige vajaminevaga. Mõned nädalad enne lääneliitlaste dessanti käis kiire töö programmi täielikuks rakendamiseks. Ülevaatustega tehastes ja igapäevaste koosolekutega prooviti eemaldada kõik takistused tootmisahelates. Karl-Otto Saur kirjeldab toimunut kui „tööstuse militariseerimist“. Esmakordselt tutvustati 72 tunnist töönädala ja reeglite vastu rikkunuid hakati karistama. Luges ainult eesmärkide täitmine ning vahendeid selleks ei valitud. Kuigi tööstusest oli saanud liitlaste pommireidide sihtmärk, pidid need muudatused tooma kaasa uued rekordid igakuistes produktsiooninumbrites.⁶⁴

Alates märtsist hakkasid tehastes valmiva relvastuse kogused suurenema, jõudes rekordilise tasemeni juulis. Märkides 1942 aastal jaanuaris valminud relvastust indeksiga 103 (lähim kuu 100-le), saavutati 1944 juulis toodangu indeksiks 322.⁶⁵ Rekordilist kuud saab aga mitmeti seletada. Esiteks on võimalik, et võeti kiirendatud korras arvele juba varem toodetud relvastust, kuid välistada ei saa ka keskendumist ainult tabelis kajastuva relvastuse tootmisele, jättes tahaplaanile kõik muu. Suurt saavutust Hitlerile tutvustades lisas Speer juulikuu arvudele otsa ka viiel augustikuu päeval toodetu, lootuses seeläbi Hitleri poolehoidu võita. Isegi kui arvesse võtta mõningat manipuleerimist arvudega võib juulis saavutatut mahte

⁶³ Müller. *Albert Speer and Armaments Policy in Total War* (pt V.1; V.2.). *Germany and the Second World War*. Volume V/IIB. Lk 802–804, 808

⁶⁴ Ibid. Lk 806–807

⁶⁵ Tooze. *The Wages of Destruction*. Lk 687–688

pidada tähelepanuväärseks. Sakslaste kahjuks ei suudetud järelejäänud sõjakuudel sellise tasemeni enam küündida.⁶⁶

Samaaegselt Speeri programmi töösse rakendamise alustasid liitlased 1944 kevadel sõjatööstuseks vajalike objektide süstemaatilist pommitamist, intensiivistudes alates juulist veelgi.⁶⁷ See on ka üheks põhjuseks, miks toodangu mahud hakkasid sügisest alates langema. Vastumeetmena viidi tootmine maa-alla.⁶⁸ Paralleelselt suureneva väljalaskega vähenes tööstuses vaja minevate toorainete reservid. Olukorda võimendasid ka maa-alade kaotused, kus asunud tehastes oli seniajani toodetud mõningaid varustusartikleid või nende osi. Toorainete olemasolu pidas Speer üheks eelduseks tootmismahtude säilitamiseks samal tasemel.⁶⁹ Viimast korda suurenes toodang septembris, indeksi numbrini 301.⁷⁰ Järgnevatel kuudel mahud vähenesid kiirenevas tempos, langedes märtsiks 1945.a. indeksini 145.⁷¹ Seega mida lähemale jõudis rünnaku tähtaeg, seda vähem sõjatehnikat veeres tehastest välja, tehes rünnaku jaoks tehnika eraldamise aina keerulisemaks.

Wacht am Rheini jaoks sõjatehnika varumine polnud vaatamata „võidu programmi“ edukale käivitamisele võimalik, sest samaaegselt mahtude suurenemisega suurenesid ka kaotused. Jaanuaris 1942 oli tootluse/reservide vahekord 1:26. Juuniks 1944 oli see kokku kuivanud, olles 1:6,2. Sellest tulenevalt elas armee „peost suhu“. ⁷² Pommitamised ja suured kaotused rinnetel nullisid 1944. aasta suvel saavutatud rekordilised toodangunumbrid. Kuigi natsid olid suutnud vältida täieliku krahhi, puudusid sügise alguses neil täielikult reservid.

Ardennide pealetungiks oktoobris valminud esimene kava nägi ette 29–30 diviisi kaasamisest rünnakusse, millest 12 pidid olema soomusdiviisid. Suur osa rünnakus ettenähtud diviisidest olid endiselt hõivatud rindel ning olid puhkuseta võidelnud alates invasioonist.⁷³ Need võitlevad üksused vajasisid hädasti tagalasse toomist, kus neid saaks reorganiseerida ja täiendada. 1. novembril kasvas rünnakusse plaanitavate diviiside arv 39ni, millest 13 oleks pidanud olema soomusdiviisid. Vahendite puudusel ei suudetud luua spetsiaalselt selle

⁶⁶ Müller. Albert Speer and Armaments Policy in Total War (pt V.3.). Germany and the Second World War. Volume V/IIB. Lk 811–812

⁶⁷ Ibid. Lk 813

⁶⁸ Merriam. The Battle of the Bulge. Lk 5

⁶⁹ Müller. Albert Speer and Armaments Policy in Total War (pt V.4.). Germany and the Second World War. Volume V/IIB. Lk 814

⁷⁰ Tooze. The Wages of Destruction. Lk 688

⁷¹ Müller. Albert Speer and Armaments Policy in Total War (pt V.5.). Germany and the Second World War. Volume V/IIB. Lk 819

⁷² Müller. Albert Speer and Armaments Policy in Total War (pt IV.2.b.). Germany and the Second World War. Volume V/IIB. Lk 699,703

⁷³ Parker. The Battle of the Bulge: The German View. Lk 112

rünnaku tarvis ühtegi uut diviisi, kõik rünnakusse pühendatud diviisid pidid tulema lääne-, ida- või Itaalia rindelt ning seejärel täiendatama ettenähtud tugevuseni.⁷⁴

Novembrikuu optimistlike numbriteni reaalsuses kunagi ei jõutud, 16. detsembril oli rünnakuga seotud 24 diviisi, millele lisandus rünnaku käigus veel 4. See number jäi alla ka oktoobri alguses Jodli poolt välja käidule. Ühtlasi märgiti kaks tankibrigaadi paberil diviisidena. *0-Tag*-i alguseks oli võitlusesse asumis mõningase liialdusega 24 diviisi, mis oli vaid 2/3 algselt plaanitud. 24-st 9 olid panzerdiviisid, milles kaks olid suuruse poolest siiski brigaadid. Tankidiviisidele lisaks suudeti rünnakuks eraldada 13 jalaväe või *Volksgrenadiere* diviisi ja kaks *Fallschirmjägeri* diviisi. Rünnakupäeval polnud kohale jõudnud kolm diviisi. Pealetungi käigus lisandus algselt 24 diviisile üks panzerdiviis, kaks *Panzergrenadiere* diviisi ja üks jalaväe diviis.⁷⁵

Tabel 1: Danny S. Parker on rünnakus osalevad diviisid välja toonud järgnevalt:

	Diviiside arv rünnaku alguses	Rünnaku käigus lisandunud diviisid	Kokku
6. tankiarmee	9		9
5. tankiarmee	8	4	12
7. armee	4		4
Reserv	3		3
Kokku	24	4	28

Allikas: Parker, Danny S. The Battle of the Bulge: The German View. Lk 114

Poliitiliste olude tõttu määrati rünnaku põhijõuks 6. tankiarmee, SS-*Obergruppenführer* Josef „Sepp“ Dietrichi juhtimisel. Päritolult baierlane, teenis ta Esimeses maailmasõjas mõned kuud tanki seersandina. Selle tulemusel pidas ta end parimaks tankisõja asjatundjaks Saksa armees. Hitleri ihukaitsjana õnnestus tal teha kiiret karjääri natsiparteis. Teise maailmasõja käigus oli ta teeninud paljudel rinnetel ja ametikohtadel, kerkides väga kiiresti auastmetes, kuid sellegipoolest ei peetud tema võimeid piisavaks olemaks armeekindral. Tal puudus vajalik sõjaväeline haridus, kuid ka liidriomadused.⁷⁶ Paljude vanemohvitserid pidasid teda „halvaks naljaks“.⁷⁷ Göringi arust kõlbas Dietrich parimal juhul kamandama diviisi⁷⁸, mõne teise arust sobis ta oma isikuomaduste ja teadmiste poolest teenima seersandina.⁷⁹ Et Dietrich üldse suudaks üle võimete käivaid ülesandeid täita, määrati tema staabiülemaks kindralstaabi üks

⁷⁴ Cole. The Ardennes: Battle of the Bulge. Lk 33–34

⁷⁵ Parker. The Battle of the Bulge: The German View. Lk 113–114

⁷⁶ Merriam. The Battle of the Bulge. Lk 17–18

⁷⁷ Beevor. Ardennes 1944 – Hitler’s last gamble. Lk 88

⁷⁸ Merriam. The Battle of the Bulge. Lk 18

⁷⁹ Beevor. Ardennes 1944 – Hitler’s last gamble. Lk 88

silmapaistvamaid mehi, brigaadikindral Fritz Kraemer. Dietrichil puudusid illusioonid enda võimakusest armee juhtimisel, mistõttu ei viibinud ta isegi 6. tankiarmee kaardiharjutusel *Wacht am Rheini* jaoks, mille edusse suhtus ta skeptiliselt, pooldades „väikest plaani“.⁸⁰ 1944 aasta sügisel oli tal süvenev alkoholiprobleem⁸¹, põhjuseks tema armee õlule usaldatud lootusetu ülesanne. Põhjust, miks ebakompetentne Dietrich määrati juhatama Ardennidest alguse saava rünnaku põhijõude, tuleb otsida 20. juulist, mille järgselt usaldas Hitler väga väheseid. Tema endine löömamees „Sepp“ Dietrich oli üks valitutest.⁸²

Kolmest armeest põhjapoolseima, Dietrichi tankiarmee põhijõuks oli 4 SS-tankidiviisi. Plaani kohaselt sooritasid läbimurde rindejoonel jalaväeüksused. Edukale algusele järgnes kahe tankidiviisi kiire edasiliikumine Maasi suunal, eesmärgiga hõivata jõge ületavad sillad. Nelja põhjapoolse silla vallutamine jäi tankidiviis „Hitlerjugend“ ülesandeks. Viimase panzer diviisi ülesanne oli enda kontrolli alla võtta Huy linna lähedased sillad. 6. armee lõunaküljel juhtis võitlusgruppi kogenud tankikomandör kolonelleitnant Joachim Peiper. Pärast Maasi sildade ületamist pidi esmalt võetama suund Brüsseli ning seejärel Antwerpeni peale. Antwerpeni jõudes jäi 6. armee ülesandeks hoida tekkinud rindejoone idakülge Antwerpenist Maasini (vaata Lisa 1).⁸³

6. armee määramine rünnaku põhijõuks oli taktikaline viga. Kuna see oli kolmest armeest põhjapoolseim, tuli just sellel armeel vastu astuda põhja pool paiknevatele tugevatele liitlasvägedele. Igasugune vaenlase aktsioon võis tõsiselt häirida raskel maastikul motoriseeritud üksuste edasiliikumist, raisates väärtusliku aega vasturünnakute tõrjumisele.⁸⁴ Seetõttu oleks pidanud eelistama 5. tankiarmeed, mille küljed olid märgatavalt vähem ohustatud.

5. tankiarmee komandöriks oli 1944. aasta septembris määratud Hasso von Manteuffel. Tankisõja eksperdina oli lühikest kasvu mees väga hinnatud ja austatud. Silmapaistva tegevusega eri rinnetel oli ta saavutanud armeejuhi koha ilma, et ta oleks kunagi juhtinud korpust.⁸⁵ Erinevalt Dietrichist, usaldas Model paljud rünnaku planeerimisega seotud detailide välja töötamise just Manteuffelile.⁸⁶

Von Manteuffeli väed paiknesid 6. armee sektorist lõunas. Tema põhjapoolseim üksus pidi väga metsastunud Schnee-Eifeli piirkonnas purustama ameerika jalaväediviisi ja seejärel

⁸⁰ Mitcham. Panzers in winter. Lk 42

⁸¹ Beevor. Ardennes 1944 – Hitler's last gamble. Lk 90

⁸² Merriam. The Battle of the Bulge. Lk 18

⁸³ Dupuy. Hitler's last gamble. Lk 17

⁸⁴ Merriam. The Battle of the Bulge. Lk 170

⁸⁵ Jordan. Battle of the Bulge – The first 24 hours. Lk 133–134

⁸⁶ Merriam. The Battle of the Bulge. Lk 19

suunduma St. Vith-i linna peale. Keskmiste üksuste ülesanne oli vallutada Eifeli linn ja enda valdusesse võtta Ouri jõe sillad. Lõunapoolsete tankidiviiside ülesanne oli vallutada Maasi kaldal asuva Namuri linna ümbruskonna sillad. Enne seda pidid nad jooksult ära võtma tähtsa teedesõlme, Bastogne. Pärast Maasi ületamist pidi 5. armee toetama 6. tankiarmee vasakud tiiba ning Antwerpeni jõudes kaitsma tekkinud rindejoone läänekülge, Antwerpenist Givetini.⁸⁷

Kolmest armeest nõrgim, 7. armee oli juhtida usaldatud Erich Brandenbergerile. Kuigi ta oli tagasihoidlik ja vähetuntud, oli tema puhul tegu tõelise sõduriga. Paljudes sõjakoolides hariduse omandatuna tundis ta hästi lahinguväljal toimuvat. Tema põhiliseks murekohaks oli, kuidas oma jalaväediviisidega järele jõuda edasi tormavatele panzeritele.⁸⁸

Rünnakuplaan nägi ette, et kolmest armeest lõunapoolseim oli just 7. armee. Teoorias oli Brandenbergi ülesanne kolmest armeest kergeim – liikuda kaasa 5. tankiarmee vasaku tiivaga kuniks nad ületavad Maasi ja suunduvad Antwerpeni suunas. Seejärel jäi nende ülesandeks kaitsta rindejoont mis jookseks Givetist Echternachini.⁸⁹

Oktoobri keskel vabastati lahingutest neli SS-panzerdiviisi, kelle varustamine muutus prioriteediks.⁹⁰ Füüreri otsusel pidi tankide arv 6. tankiarmees kahekordistatama. Selle tulemusel saabus 6. tankiarmeele otse tehastest 250 uut tanki. Paraku oli samal ajal puudus varuosadest, olukord oli kohati nii hull, et hakati lammutama tehastest saabunud uusi tanke hoidmaks seniseid töökorras. Selline olukord oli tekkinud, kuna tehast prioriteediks oli uute tankide tootmine, mitte varuosade valmistamine. 6. tankiarmee igale tankidiviisile jagus 80–100 tanki. 5. tankiarmee polnud niivõrd eelistatud, 5. tankiarmee kolm tankidiviisi pidid hakkama saama seniste tankidega, mida oli igal diviisil töökorras 60–70. 7. armee saadeti rünnakule ilma, et koosseisu oleks kuulunud ühtegi soomusdiviisi. Üldiselt olid pealetungi alguses panzerdiviisid varustatud 80% ettenähtud soomustehnikast. Füüreri käsul pidid kõik pärast 1. novembrit tehastes valminud ning remonditöökodades parandatud mootorsõidukid ja soomustehnika saadetama lääneringele. Lisaks kästi kahel Norra saadetaval diviisil loovutada pooled nende käsutuses olevad sõidukid kahele tankiarmeele. Vaatamata kõigile abinõudele, valitses endiselt puudus transpordimasinates. Neli SS-panzerdiviisi olid varustatud ligi 80% neile ette nähtud masinates. Ülejäänud diviiside vastav näitaja oli 50–70%. Eriti vähe oli armeedel veoautosid ja muud rasketehnikat.⁹¹ Paremini varustatud diviiside käsutuses oli kuni

⁸⁷ Dupuy. Hitler's last gamble. Lk 18

⁸⁸ Merriam. The Battle of the Bulge. Lk 20

⁸⁹ Dupuy. Hitler's last gamble. Lk 18

⁹⁰ Merriam. The Battle of the Bulge. Lk 21

⁹¹ Parker. The Battle of the Bulge: The German View. Lk 114–115, 133

60 eri tüüpi sõidukit.⁹² Seega olid kolm armeed vaid osaliselt motoriseeritud ning nende kasutuses olev tehnika varieerus väga tugevalt. Raske ilmastiku ja maastiku tõttu oli suur tõenäosus masinate rikki minekuks, varuosi polnud neile aga kusagilt võtta. Lisaks pärssis masinate puudus ka seatud eesmärkide kiiret täitmist.

7. armee probleemiks oli kõigest nelja diviisiga neile määratud ülesande täitmine. Erinevalt kahest tankiarmeedest, keelas Hitler anda 7. armee käsutusse ühtegi soomusdiviisi. Transpordimasinatest puudust tundvad neli jalaväediviisi pidid suutma hoida kontakti 5. tankiarmee panzeritega. Puuduolevate masinate asendamiseks sai 9. detsembril Heinrich Himmler käsu leida 7. armeele 2000 hobust. Ülesannete edukaks täitmisega vajas 7. armee jõgede ületamiseks sillatehnikat. Selleks arvati vajavat nelja pioneeripataljoni, tehnikat 6–8 silla loomiseks ja sadat pontoonsilda. 7. armee nõudmisi võeti kuulda, kuid lubadustest hoolimata ei saanud tehnika õigeks ajaks. Viimasel hetkel saabus armeele kaks pioneeripataljoni ja tehnika ühe silla ehitamiseks, mida polnud kaugeltki piisavalt. Alles rünnaku käigus lisandusid *Organisation Todt* ehitusüksused tehnikaga kahe silla loomiseks. Armee juhtkonna katse nihutada rünnakukuupäev edasi üksuste saabumiseni, lükati tagasi.⁹³ 7. armee pidi asuma eesmärke täitma ilma, et üks põhilisi eeldusi eduks oleks olnud täidetud. Meeste, tankide, kütuse ja muu varustuse rinde lähedale toimetamine oli ülesandeks *Reichsbahn*-ile, Saksamaa raudteele. Juba 1870ndal aastal oldi edukalt kasutatud raudteesid sõjaväe teenistuses ning nüüd oli raudteesüsteeme moderniseeritud just enne sõja puhkemist. Saksa raudtee tähtsus sõjaväe jaoks oli teada ka lääneliitlastele, seetõttu olid raudteed alates oktoobrist liitlaste pommitamisreidide peamine sihtmärk pärast nafta rafineerimise tehaseid.⁹⁴ Liitlaste pommirünnakud raudteedele, ja sellest tulenevad viivitused vägede ja varustuse transportimises, olid üheks põhjuseks, miks algselt novembri lõppu plaanitud pealetung tuli edasi lükata detsembrisse.⁹⁵

Suurejooneline rünnak vajas suures koguses laskemoona. Sarnaselt teiste kuluartiklitega oli probleeme ka piisava koguse laskemoona varumisega rünnakuks. 1944 aasta kevadel oli muutunud laskemoona puudus peaaegu kriitiliseks. Seetõttu pidid mitte-võitlevad rinded ligi aasta treeninguid läbi viima enda laskemoonareservide arvelt. Suur nõudlus jätkus ka suvel ja sügisel.⁹⁶ Esialgsel hinnangul vajati pealtungiks 50 rongitäit laskemoona, mis tähendas 150 padrunit relva kohta. Kindral Karl Thoholte arvates oli oodatav laskemoona kulu esimesel

⁹² Cole. The Ardennes: Battle of the Bulge. Lk 72

⁹³ Parker. The Battle of the Bulge: The German View. Lk 109–111, 133

⁹⁴ Cole. The Ardennes: Battle of the Bulge. Lk 64–65

⁹⁵ Beevor. Ardennes 1944 – Hitler's last gamble. Lk 85

⁹⁶ Müller. Albert Speer and Armaments Policy in Total War (pt IV.2.a.). Germany and the Second World War. Volume V/IIB. LK 693–694

kümnel päeval 8 korda suurem. Tema arvamust jagas kindral Walter Staudinger, kelle arust vajasid suurtükid ainuüksi esimesel päeval 3–4 korda rohkem laskemoona, kui neile määratud. Varude kogumiseks piirati päevast suurtükituld paari lasuni relva kohta⁹⁷, kuid sellest ei piisanud. Rünnapäeval oli 6. tankiarmee suurtükkidel soovitud 12-st ühikust laskemoonast käes vaid 1,5 ühikut.⁹⁸ Taaskord suundus üks relvaliik võitlusesse vaid osaliselt varustatult ja pidi jääma lootma nende varustamisele rünnaku käigus.

Novembris olid ettevalmistused eesootavaks rünnakuks täies hoos ning käimas oli diviiside välja tõmbamine rindelt nende täiendamiseks. Plaanidesse lõi mõra ameeriklaste 16.novembril alanud rünnak Aacheni kandis, mis võis nurjata kõik senised pingutused. Kuigi sakslaste kaitsepositsioonid olid hästi ette valmistatud⁹⁹, muutus olukord 21. novembriks murettekitavaks, vaja oli lahingusse saata Ardennide pealetungiks määratud üksusi. Lisaks Armeegrupp B positsioonidele halvenes olukord lõuna pool asuva Armeegrupp G rindelõigus. Läänerinde peastaabi arvates nõudsid kaks surve all olevat rindelõiku veel nelja *Wacht am Rheini* jaoks tagalasse toodud *Volksgrenadieri* diviisi ja kuni üheksa mobiilse diviisi kaitselahingusse paiskamist.¹⁰⁰ 23. novembriks oli Armeegrupp G olukord sedavõrd kriitiline, et kaaluti tervenisti katkestada plaanitav pealetung. Taaskord vaigistas Fühler kõik sellised jutud öeldes: „nüüd on õige aeg rünnata, siis kui vaenlane on kurnatud“.¹⁰¹ Rünnakud Aacheni sektoris jätkusid vahelduva intensiivsusega kuni Ardennide ofensiivi alguseni.¹⁰² Kuigi rünnakute tõttu olid lääneliitlaste read hõrenenud, siis sama olukord valitses sakslaste poolel. Lisaks takistas jätkuv lahingutegevus märgatavalt sakslaste ettevalmistusi pealetungiks. Seetõttu pidid mõned diviisid rünnakusse lülituma ilma igasuguse puhkuse ja reorganiseerimiseta tagalas.

Vaatamata kõigile probleemidele üksuste mehitamisel ja varustamisel, jätkusid ettevalmistused rünnakuks plaanipäraselt. Ohvitsere pidi innustama Hitleri 12. detsembril peetud kõne, kus ta kinnitas, et „kokku on kraabitud kõik saadaolev“.¹⁰³ 26. *Volksgrenadier* diviisi kompaniiülema *Hauptmann* Bär sõnum meestele oli: „kõik puuduoleva varustuse võtate Ameerika sõjavangidelt.“ Üldiselt olid sõdurid optimistlikud, uskudes edusse, erinevalt

⁹⁷ Parker. The Battle of the Bulge: The German View. Lk 134–135

⁹⁸ Cole. The Ardennes: Battle of the Bulge. Lk 72–73

⁹⁹ Merriam. The Battle of the Bulge. Lk 28–29

¹⁰⁰ Parker. The Battle of the Bulge: The German View. Lk 88

¹⁰¹ Merriam. The Battle of the Bulge. Lk 29

¹⁰² Parker. The Battle of the Bulge: The German View. Lk 88–94

¹⁰³ Merriam. The Battle of the Bulge. Lk 37–38

kindralitest. Väidetavalt olevat Model Dietrichile mõned päevad enne rünnakud öelnud, et tegu on „kõige halvemini ette valmistatud saksa ofensiiviga terve sõja jooksul”.¹⁰⁴

¹⁰⁴ Beevor. Ardennes 1944 – Hitler’s last gamble. Lk 96–97

Kütus

Teise maailmasõja ajaks polnud sõjapidamine ilma mootorikütusteta reaalne, selleta ei liikunud lahingutehnika, rongid ning laevad ega lennanud lennukid. Sellest tulenevalt oli kriitilise tähtsusega ründavatele tankidiviisidele eraldada vajaminev kütusekogus ja õigel ajal see nendeni toimetada. Ainuüksi kütuse defitsiit võis hetkega peatada terve rünnakuterviku edasiliikumise. Nagu hiljem selgus, siis just nende probleemidega pidid lahinguväljal tegelema rünnaku põhijõud.

Saksamaal puudusid naftamaardlad. Seetõttu alustati 20. sajandi teisel kümnendil sünteetilise söepõhise vedelkütuse tootmist.¹⁰⁵ Natside nelja-aastaku plaan nägi ette õlitootmise suurendamist ja asenduskütuste väljaarendamist. Suurte investeeringute eesmärgiks oli Saksamaal leiduvast söest toota piisavalt kütust rahuldamiseks täielikult *Wehrmachti* kütusevajadus, lõpetades seeläbi sõltuvuse imporditavast kütusest. 1943. aastaks oli sünteetilise kütuse toodang suurenenud 3 791.6 tuhande tonnini aastas, mis oleks rahuldanud sõjaeelset nõudmist.¹⁰⁶ Sellegipoolest moodustas sünteesitud kütus enam kui 50% Saksamaale vajaminevast kütusest. Vaid aasta enne sõja puhkemist oli see olnud 22%.¹⁰⁷ 1944. aastaks oli kütust tootvate tehaste arv kasvanud 15-ni, ning koos sellega suurenenud toodetav kogus, kui liitlased poleks alustanud tehaste pommitamist. Selle tulemusel langes 1944. aasta toodangumaht 2 093.2 tuhande tonnini. Jaanuaris 1945 väitis Speer, et pommitamisteta oleks sünteesitava kütuse kogused suurenenud piisavalt, rahuldamiseks sõjaaegseid vajadusi isegi ilma Rumeenia kütuseta.¹⁰⁸

Parimal päeval suutis Saksamaal sünteesitud kütus rahuldada vaid veidi enam kui poole vajaminevas. Sellest tulenevalt otsiti juba sõja alguspäevil probleemile lahendust. Ainukeseks lahendusena nähti vallutatud alade ekspluateerimine.

1938. aastal importis Saksamaa 60% enda vajaminevast vedelkütusest üle mere, kuid sõja puhkedes välja kuulutatud blokaad tegi sellele lõppu. Ainukeseks Saksamaale kätte saadavaks toornafta ammutamise kohaks oli ta liitlase, Rumeenia naftaväljad. Võrreldes 1938. aastaga

¹⁰⁵ Stranges, Anthony N. Friedrich Bergius and the Rise of the German Synthetic Fuel Industry. *Isis*, Vol. 75, No. 4 (Dec., 1984). Lk 643

¹⁰⁶ Müller, Rolf-Dieter. Albert Speer and Armaments Policy in Total War (pt III.1.c.). *Germany and the Second World War. Volume V/IIA*. Oxford: Oxford University Press. 2003. Lk 472–473

¹⁰⁷ Becker, Peter W. The Role of Synthetic Fuel in World War II Germany. *Air University Review*. Juuli-August 1981 (Märkus: leheküljed nummerdamata)

¹⁰⁸ Müller. Albert Speer and Armaments Policy in Total War (pt III.1.c.). *Germany and the Second World War. Volume V/IIA*. Lk 473–474

kasvas 1941. aastaks Rumeeniast imporditava nafta kogus 2,8 miljonilt barrelilt¹⁰⁹ 13 miljoni barrelini¹¹⁰ aastas. Paraku kahel järgneval aastal Rumeeniast imporditavad kogused eelkõige poliitilistel põhjustel märgatavalt ei suurenenud, ning seetõttu suutis Rumeenia nafta rahuldada Saksamaa vajadused vaid osaliselt. Lõpliku lahendusena nähti kontrolli saavutamist Venemaa naftamaardlate üle, suurim neist, Bakuus asuv oli võimeline tootma 23 800 tuhat tonni naftat aastas. Idakampaania käigus suudeti vallutada vaid Maikop-i naftamaardla, mis oli enne sõda tootnud 2 660 tuhat tonni kütust. Enne loovutamist olid nõukogude väed maardla täielikult hävitanud. Suuremahulised tööd maardla kasutusele võtmiseks polnud lõppenud, kui jaanuaris 1943 oldi sunnitud Stalingradi halveneva olukorra tõttu piirkonnas lahkuma. Seega ei suudetud sõja jooksul Venemaa aladelt ammutada tilkagi naftat.¹¹¹

Ebaõnnestumine Venemaal tähendas vajadust vähendada tarbimist instantsides, kus see oli võimalik. Sõjaväe suurenevate vajaduste rahuldamiseks võeti luubi alla tsiviilsektori tarbimine.¹¹² Saksamaa hallataval alal oli 1944. aastal ligikaudu 4,8 miljonit sõidukit, millest sõjaväe ja riigi teenistuses oli 1,3 mil. Ülejäänud olid tsiviilkasutuses.¹¹³ Kärpimaks kütusetarbimist lubati autot kasutada vaid „arstidel, ämmaemandatel, politseinikel ning kõrgetel partei- ja valitsustegelastel.“ Eelnimetatud ametiisikutele eraldati kokku üheks aastaks vaid 63 tuhat tonni kütust. Tsiviilkäibesse antud kütusekoguse vähenemise tulemusel võeti juba 1942. aastal tsiviilsõidukitel kasutusele puidul või söel töötavad aurumootorid.¹¹⁴

Eelpool välja toodud vahendeid kasutades suudeti hoida Saksa sõjamasin liikumises. Sünteetiliste kütuste tootmise suurendamisega ja tsiviiltarbimise vähendamisega hoiduti suurematest kütusekriisidest, kuid kiiret lahendust olukorrale ei paistnud kuskil. Seetõttu oli eluliselt tähtis jätkuv kütuse import Rumeeniast ning sünteetiliste tehaste toodangu mahu hoidmine vähemalt praegusel tasemel.

Saksamaa sõltuvus Rumeenia Ploesti naftamaardla toodangust oli teada ka liitlastele. Winston Churchill kirjeldas Ploestit kui „Saksamaa võimsuse juurt.“ Esimesed pommid heitis sinna siiski 1941. aasta juulis punaarmee õhuvägi. Casablanca konverentsil jaanuaris 1943 leppisid liitlased kokku Rumeenia naftaväljade hävitamises. Nad olid kindlad oma edus ning lootsid tulemusi näha peatselt pärast pommireidide algust. Esimene rünnak sooritati sama aasta 1. augustil, kui Liibüa rannikult startis ligikaudu 170 lennukit, igaüks kandmas 2 tonni pomme.

¹⁰⁹ 392 tuhat tonni

¹¹⁰ 1 820 tuhat tonni. Edaspidi kirjanduses antud kogused teisendatud tonnidesse.

¹¹¹ Becker. The Role of Synthetic Fuel in World War II Germany.

¹¹² Ibid.

¹¹³ Müller. Albert Speer and Armaments Policy in Total War (pt III.1.c.). Germany and the Second World War. Volume V/IIA. Lk 475–476

¹¹⁴ Becker. The Role of Synthetic Fuel in World War II Germany.

174-st lennukist naasis Benghazi baasi kaks kolmandiku. Vaatamata suurtele kaotustele, suudeti pommireidi tulemusel vähendada Ploesti tootlikust umbes 40%. Õnn jäi küll üürikeseks, kuna kõigest mõne nädalaga suudeti kahjustused parandada ning Ploestis toodeti rohkem kütust kui kunagi varem.¹¹⁵ Sellegi poolest oli liitlastele saanud selgeks Ploesti tähtsus natside jaoks.

Uue hooga algasid rünnakud Ploestile 5. aprillist 1944.a.¹¹⁶ Järgnevate kuude intensiivistuvad rünnakud lõid Ploesti tehased täielikult rivist välja, sellegi poolest suudeti esimese poolaastaga toota 980 tuhat tonni kütust.¹¹⁷ See jäi viimaseks korraks, kui Ploestist ammutati Saksamaa hüvanguks kütust. Augustiks oli punaarmee jõudnud Rumeenia piirini ning 23. augustil kuulutas Rumeenia oma endisele liitlasele sõja. Saksamaa oli kaotanud suurima tema teenistuses olnud naftamaardla.¹¹⁸

1944. aasta kevadel said alguse rünnakud Saksamaal asuvate sünteetilist kütust tootvate tehaste vastu. Selleks hetkeks olid Saksamaa kütusereserv kasvanud 574 tuhande tonnini.¹¹⁹ Tulenevalt pommitamistest kuivas järgnevate kuude toodang täielikult kokku ning sõjavägi oli sunnitud elatuma varem kogutud reservidest.

Tabel 2: Danny S. Parker on välja toonud 1944. aastal toodetud sünteetilise kütuse kogused järgmiselt:

Kuu	Toodangu maht (tuhat tonni)
Aprill	175
Mai	195
Juuni	52
Juuli	35
August	16
September	7
Oktoober	19
November	39

Allikas: Parker, Danny S. To Win the Winter Sky – The Air War over the Ardennes. Lk 30-31, 67-70

1944. aasta varasügiseks oli olukord kütustega *Reichis* murettekitav. Lääneliitlaste pommirünnakute tulemusel olid kuivanud kokku sünteetilise kütuse tootmine ning suve lõpus kaotati pealetungivale punaarmeele Rumeenia naftaväljad. Sellegipoolest jätkus nõudlus

¹¹⁵ Stout, Jay A. Fortress Ploesti – The Campaign to Destroy Hitler's Oil. Havertown, PA: Casemate. 2003. Lk 7, 27, 41, 43, 76

¹¹⁶ Ibid. Lk 99

¹¹⁷ Becker. The Role of Synthetic Fuel in World War II Germany.

¹¹⁸ Stout. Fortress Ploesti. Lk 229–230

¹¹⁹ Parker. To Win the Winter Sky. Lk 67

vedelkütuste järele samal tasemel. Kaks peamist *Reichi* toitvat kütuseallikat oli osaliselt või täielikult kaotatud, jätkuvate pommireidi lõppu polnud aga näha. Samal ajal kui kütusetööstus vires ning armee tegutses reservide najal, tuli alustada tööd Ardennide pealetungiks vajamineva kütuse leidmiseks.

Kütuste ja määrdeainete varumise ning transportimise eest vastutas relvajõudude ülemjuhatus ülem Wilhelm Keitel. Ametist tulenevalt oli just tal parim ülevaade rünnakuks saadaolevast kütusest. Esialgsete arvutuste kohaselt vajati rünnakuks ligikaudu 14,5 tuhat tonni kütust. Eesmärgi saavutamiseks prooviti edutult kärpida läänerinde päevast kütusekulu 550 tonnilt 440 tonnile. Samal ajal jõudsid Keitelini palved eraldada kriisi vältimiseks kütust. Soovidele vastati minimaalsete koguste eraldamisega.¹²⁰

Kütusereservide drastiline vähenemine oli teada ka ofensiivile pühendatud armeede ülematele, sellest tulenevalt tõstatati kütuse küsimus 23. novembri konverentsil. Nad soovisid teada, kuna lubatud kütus nendeni jõuab. Relvajõudude ülemjuhatus esindaja Walter Buhle „näitas paberit“, mis kinnitas, et kütus on armeedeni jõudnud. Kuigi kütus oleks pidanud olema armeedeni jõudnud, paiknes suur osa sellest endiselt Reini idakaldal.¹²¹ Põhjuseks lisaks salatsemisest tulevate teadmatusete¹²² transpordisüsteemi häirivad liitlaste pommirünnakud.¹²³

Vaatamata pommirünnakute tulemusel langevale kütusetoodangule suutis Keitel eesmärgi täita. 16. detsembriks oli ta kokku kogunud 17,6 tuhat tonni kütust, kuigi 7 tuhat tonni sellest polnud endiselt jõudnud armeedeni.¹²⁴ Paraku pidas Mauteuffel valeks eeldusi, mille põhjal pealetungiks vajaminev kütusekogus arvutati. Ta kogemus ütles, et tegelik kütusekulu lahingutegevuses kahekordistub. Lisaks tuli arvesse võtta Ardennide rasket maastiku ja talviseid olusid.¹²⁵ Keiteli rehkendus võttis aluseks, et igale tankile piisab 5 paagitäiest kütusest, millest oleks jätkunud 260¹²⁶ kilomeetri läbimiseks. Rünnaku alguseks oli tankiarmeedeni jõudnud vaid 1,5 paagitäit, millest oleks ideaalsetes tingimustes piisanud 80 kilomeetri läbimiseks.¹²⁷ Antwerpenini oli aga ettenähtud marsruuti järgides 200

¹²⁰ Parker. The Battle of the Bulge: The German View. Lk 135–136

¹²¹ Beevor. Ardennes 1944 – Hitler's last gamble. Lk 84–85

¹²² Merriam. The Battle of the Bulge. Lk 30

¹²³ Beevor. Ardennes 1944 – Hitler's last gamble. Lk 85

¹²⁴ Parker. The Battle of the Bulge: The German View. Lk 136–137

¹²⁵ Hart. The German Generals Talk. Lk 278

¹²⁶ Kirjanduses antud pikkusühikud on teisendatud kilomeetriteks.

¹²⁷ Merriam. The Battle of the Bulge. Lk 30

kilomeetrit.¹²⁸ Paratamatult tähendas see, et lootma pidi õnnele avastamaks liitlaste kütusehoidlaid.¹²⁹

Mõne sõnaga tuleks kirjeldada Ardennide maastiku ja ilmastiku, mis soosis sakslasi ettevalmistuste faasis, varjates vägede koondumist rinde lähedale, kuid muutis keerulisemaks taktikaliste manöövrite läbiviimise ja vägede varustamise. Ardennide maastik on mäGINE ning kaetud paksude metsadega, mida läbivad karestikulised jõed. *Wacht am Rhein* nägi ette vägede liikumist idast läände, põhiteede suund oli pigem põhjast-lõunasse. 1940. aasta edukas pealetung viidi läbi hiliskevadel.¹³⁰ Nüüd rünnati detsembris, kui tavapäraselt sadas vihma ning hommikuti kattis maad udu. Sakslaste õnneks muutus maastik Maasile lähenedes tasasemaks.¹³¹ Viimase loodusliku takistuseni tuli ületada lai Maasi jõgi, mille idakallast piirab kaljuserv. Seetõttu oli hädavajalik, et sillad ületatakse enne kui liitlastel õnnestub need õhata.¹³²

Tagant järele saab tõdeda, et Mauteuffelli mure kütuse pärast oli täiesti põhjendatud ning sellest saigi üks peamisi rünnakut pidurdav tegur. Ta on korduvalt mälestustes kirjeldanud, kuidas tema armee tankid kütuse nappuse tõttu tegevusetult seisis. Kütuse lõppemise tõttu oli ainuüksi tanki-õppediviis sunnitud õhku laskma 53 oma tanki.¹³³ Kütusepuudusest kandis ette ka Jochen Peiper.¹³⁴ Temagi oli sunnitud oma tehnika maha jätma.¹³⁵ Seega põhjustas kütuse nappus ja selle hilinev saabumine tõsisemaid probleeme rünnaku põhijõuks olevatele tankidiviisidele, kes olid määratud terve pealetungi vedavaks jõuks.

¹²⁸ Parker. *To Win the Winter Sky*. Lk 43

¹²⁹ Parker. *The Battle of the Bulge: The German View*. Lk 137

¹³⁰ Astor, Gerald. *A Blood-Dimmed Tide. The Battle of the Bulge by the Men Who Fought It*. New York: Dell Publishing. 1992. Lk 52

¹³¹ Cole. *The Ardennes: Battle of the Bulge*. Lk 46–47

¹³² Cirillo, Robert. *Ardennes-Alsace*. s.l. US Government Printing Office. 2004. Lk 6

¹³³ Kurowski. *Hasso von Mauteuffel*. Lk 155, 158, 164

¹³⁴ Whiting, Charles. *Salasõda Ardennides*. Grenader. 2012. Lk 130

¹³⁵ Merriam. *The Battle of the Bulge*. Lk 112

Erioperatsioonid

Ardennide pealetungi raames toimus kaks ofensiivi toetavat erioperatsiooni. Hitleri viimast suurt pealetungi ohustasid kaks võimaliku stsenaariumi. Esimeseks oli juba eelnevalt mainitud oht jõuda Maasi sildadeni siis, kui taganevad liitlased on need juba hävitanud. See oleks tähendanud rünnaku seiskumist jõe kaldal. Teiseks ohuallikaks võis kujuneda Aacheni kandis paiknev liitlaste tugev väekoondis, mis võis potentsiaalselt ohustada 6. tankiarmeed.¹³⁶ Kumbki neist stsenaariumitest oleks võinud tõsiselt häirida rünnaku peaesmärkide täitmist, ohtude elimineerimiseks alustati kiirustades ettevalmistusi erioperatsioonideks.

Operatsioon „Greif”

Strateegiliselt tähtsate Maasi sildade takistusteta ületamiseks kutsus Hitler 21. oktoobril enda juurde Mussolini päästmisega kuulsust kogunud SS-lase kolonelleitnant Otto Skorzeny'i. Hitler seletas talle ülesannet niimoodi: „Teie ülesanne on eelsalgana hõivata Liège'i ja Namuri vahel üks või mitu silda. Operatsiooni ajal kannavad teie mehed Briti või Ameerika mundrit.“ Lõpetuseks nõudis Hitler Skorzenylt täieliku saladuse pidamist.¹³⁷

Selleks hetkeks oli juba toimunud esimene suur infolekke. Nimelt oktoobri alguses saadeti laiali sõnum, et otsitakse inglise keelt valdavaid sõdureid ja ohvitseri salajaste operatsioonide tarvis, mida viib läbi kolonelleitnant Skorzeny. Põhjendatult vihastas selline lohakus Skorzenyt, kuna täiesti kindlalt püüdis selle sõnumi kinni ka liitlaste luure. Kolonelleitnant soovis terve operatsiooni katkestada, kuid kindral Hermann Fegelein veenis ta ümber, väites, et Hitler poleks sellega nõus. Info jõudiski lääneliitlasteni, kuid sakslaste õnneks nad ignoreerisid seda.¹³⁸

Kuigi operatsiooni edulootus paistis olevat kadunud, hakkasid saabuma esimesed vabatahtlikud. Paraku olid paljud mehed enda keeleoskust ülehinnanud. Kohale ilmunutest vaid 40–50 suutsid inglise keelt rääkida veatult. 150 meest rääkis inglise keelt üpris hästi ning lisaks olid 200 meest õppinud keelt koolis. Ülejäänute inglise keel polnud piisav, et jätta endast muljet kui ameerika sõdurist, kelleks tuli kehastuda. Inglise keeles kõnelejate arv polnud kaugeltki piisav arvestades, et operatsiooniks loodud 150. tankibrigaadi koosseisuks

¹³⁶ Merriam. The Battle of the Bulge. Lk 25

¹³⁷ Whiting. Salasõda Ardennides. Lk 22–24

¹³⁸ Astor. A Blood-Dimmed Tide. Lk 60

oli ette nähtud 3300 meest. Lootma pidi rünnakuga tekitavale laialdasele paanikale.¹³⁹ See tähendas, et operatsiooni üks eeldusi, vajamineval arvul inglise keelt rääkivate sõdurite kaasamine, ei täitunud.

Teiseks eelduseks oli ettevalmistuste täielik saladuses hoidmine.¹⁴⁰ Igasugune infoleke võis ohustada „modernse Trooja hobuse” edu.¹⁴¹ Kõigilt saabujatel nõuti täieliku vaikimist, seda isegi pärast sõda. Selle vastu eksinuid ähvardas mahalaskmine.¹⁴² Enamus vande andnutest olid määratud 150. panzeribrigaadi. Selle koosseisus oli teiste hulgas kolm motoriseeritud jalaväekompaniid, kaks tankikompaniid, õhutõrje kompanii ja isegi staabiüksus.¹⁴³ Plaani kohaselt pidi „võltsbrigaad” jõudma Maasi sildadeni enne panzeridiviise.¹⁴⁴ Sildade õigeaegse vallutamisega sooviti vältida nende õhkamist ning tankiarmeede viivitusest edasiliikumist.

Paralleelselt 150. panzerbrigaadiga loodi Stielau üksus, kuhu suunati parimad inglise keele kõnelejad. Sinna määratud mehed jagati 39-sse komandoüksusesse.¹⁴⁵ Nelja-meheliste jeepiüksuste eesmärk oli õhata sildu, hävitada liitlaste varustust, jälgida vaenlaste tegevust ja sellest ette kanda, ning segada kommunikatsioone. Ühesõnaga luua liitlaste tagalas võimalikult palju segadust.¹⁴⁶ Siiakohal tehti viga määrates džiibiüksustesse neli meest. Kaotuste vähendamiseks oli USA armees keelatud sõita autos rohkem kui kolmekesi.¹⁴⁷ Teadmata seda fakti, tõmbasid meeskonnad paratamatult tähelepanu.

Tõsised probleemid tekkisid tuhandete meeste varustamisel lääneliitlaste tehnika, rõivaste ja relvadega, olenemata, et Skorzenyl oli erakorraline õigus konfiskeerida kõik vajaminev.¹⁴⁸ Taganeva armeena polnud *Reichis* lääneliitlaste varustusega priisata. Nõutud kahekümnest tankist õnnestus hankida vaid kaks, kimbatuses sakslased olid sunnitud Pantherid maskeerima ameeriklaste Shermaniteks. Tulemus polnud paraku eriti usutav. Piisavalt polnud ka soomukeid, roomikmasinaid ja džiipide. Defitsiit jätkus ka relvade osas, mida jagus vaid poolele meestest, täielikult said relvastatud vaid komandoüksused.¹⁴⁹ Võiks ju arvata, et meeste rõivastamine polnud probleemiks, kuid taaskord sai takistuseks vajadus hoida saladuses ettevalmistuste põhjust, millest tulenevalt ei saadud täpsustada nõudeid vajaminevatele riistele. Esimesed saabunud riided olid brittide omad, mis olid *Greifi* jaoks

¹³⁹ Skorzeny, Otto. *Skorzeny's Special Missions*. London: Greenhill Books. 2006. Lk 155–156

¹⁴⁰ Beevor. *Ardennes 1944 – Hitler's last gamble*. Lk 92

¹⁴¹ Merriam. *The Battle of the Bulge*. Lk 27

¹⁴² Beevor. *Ardennes 1944 – Hitler's last gamble*. Lk 92

¹⁴³ Skorzeny. *Skorzeny's Special Missions*. Lk 155

¹⁴⁴ Beevor. *Ardennes 1944 – Hitler's last gamble*. Lk 94

¹⁴⁵ Whiting. *Salasõda Ardennides*. Lk 63

¹⁴⁶ Beevor. *Ardennes 1944 – Hitler's last gamble*. Lk 93

¹⁴⁷ Whiting. *Salasõda Ardennides*. Lk 63

¹⁴⁸ Beevor. *Ardennes 1944 – Hitler's last gamble*. Lk 92

¹⁴⁹ Skorzeny. *Skorzeny's Special Missions*. Lk 156–157

kasutud. Lõpuks nendeni jõudnud ameeriklaste vormirõivad kandsid „sõjavangi” tähised.¹⁵⁰ Nõnda osaliselt varustatult pididki *Greifi* mehed enda ülesannet täitma asuma lootuses, et suures segaduses ei pöörata neile erilist tähelepanu. Muul juhul tuli eluga pääsemiseks võtta kasutusele näitlemismeisterlikus ja veenmisoskus.

Operatsioon „Stösser”

Ardennide pealetung jäi viimaseks korra Teises maailmasõjas, kui sakslased viisid läbi õhudessandi¹⁵¹, operatsioon kandis koodnime *Stösser*. Erinevalt *Greif*-ist kandsid langevarjurid saksa mundrit, eesmärgiga hoida enda käes tähtsaid teederistmike Malmedy-st põhjas. Seeläbi pidi vähenema liitlasvägede surve 6. SS- panzerarmee paremale küljele.¹⁵²

Vaid 8 päeva enne ofensiivi algust¹⁵³, 8. detsembril, sai Altenis langevarjurite kooli juhtiv kolonelleitnant Friedrich August von der Heydte käsu ilmuda Armeegrupp H staapi, mida juhtis kindral Kurt von Student. Seal sai ta teada, et ta on määratud kokku panema ja juhtima tuhande mehest võitlusgruppi, mis hüppab vaenlase tagalasse. Haydte soovis rünnaku läbi viia Hollandis paikneva kogenud 6. langevarjurite rügemendiga, kuid viidates liitlaste luurele, mis võib väeüksuse transportimist Saksamaale märgata, lükati ta ettepanek tagasi. Selle asemel pidi talle saadetama 2. langevarjurite korpuse igast rügemendist 100 parimat meest.¹⁵⁴ 9. detsembril saabusid esimesed talle lubatud mehed¹⁵⁵, kuid peatselt selgus, et saabujate näol on tegu meestega, kellest sooviti rügementides vabaneda. Ebasobivaimad neist oli Heydte sunnitud asendama vabatahtlikega langevarjurite koolist, kellel puudusid varasemad kogemus.¹⁵⁶ Missiooni edulootust demonstreerib fakt, et ainult mõnisada meest 1200-st oli varem lahinguolukorras hüpanud, needki kolme aasta eest Kreetal.¹⁵⁷ Samuti puudus meestel hüppamise kogemus varustusega (sh. relvaga), öisel ajal ja metsadega kaetud alale.¹⁵⁸ Kõigele lisaks olid paljud langevarjurite hulka määratud mehed varasemalt teeninud *Luftwaffe* ja mõne muu taolise üksuse tagalateenistuses. Puuduva rindekogemuse tõttu tuli neile loetud päevadega õpetada kõigele muule lisaks elementaarseid sõdurioskusi.¹⁵⁹ Õhku jäi küsimus,

¹⁵⁰ Astor. A Blood-Dimmed Tide. Lk 62

¹⁵¹ Merriam. The Battle of the Bulge. Lk 27

¹⁵² Vogel. German and Allied Conduct of the War in the West (pt VII.2.a.). Germany and the Second World War. Volume VII. Lk 682

¹⁵³ Whiting. Salasõda Ardennides. Lk 59

¹⁵⁴ Mitcham. Panzers in winter. Lk 45–46

¹⁵⁵ Whiting. Salasõda Ardennides. Lk 70

¹⁵⁶ Astor. A Blood-Dimmed Tide. Lk 65

¹⁵⁷ Whiting. Salasõda Ardennides. Lk 70

¹⁵⁸ Mitcham. Panzers in winter. Lk 48

¹⁵⁹ Astor. A Blood-Dimmed Tide. Lk 65–66

kuidas selliste meestega vastu seista lahingukogemustega liitlasvägedele, kelle edasiliikumist pidid nad takistama.

Langevarjuritega sama kogenematud oli lendurid, kes pidid nad hüppetsooni lennutama. Kokku oli rünnakusse kaasatud 112 Junker-52 transpordilennukit. Neist vaid kahte juhtis Stalingradi kogemusega veteran.¹⁶⁰ Enamus piloodid olid noorte ja rohelistena äsja lennukooli lõpetanud ilma, et neil oleks litsents lendamiseks Junkeriga. Paljud neist polnud kordagi lennanud formatsioonis, nüüd tegid nad seda esmakordselt öösel. Teadmised puudusid ka langevarjurite väljaheitmise protseduurist. Poolte meeste jaoks oli tegu esimese korraga, kui lennati vaenlase kontrollitava ala kohal, kus tegutses liitlaste õhutõrje.¹⁶¹ Lennupraktika puudumine seadis terve operatsiooni ohtu veel enne, kui langevarjurid said enda ülesannet täitma asuda.

Kõigest loetud päevadega polnud aga võimalik lendurite ja langevarjurite oskusi märgatavalt parandada. Seetõttu külastas Heydte nii Modelit kui ka Dietrichi lootuses, et „operatsioon enesetapp” jäetakse ära.¹⁶² Sellegipoolest hindas kolonelleitnant oma langevarjurite edulootuse 20-protsendile. Modeli arvates oli see piisav, et teha „katset sõda soodsalt lõpetada”, kuna „kogu pealetungil on 10 protsendine õnnestumisvõimalus”.¹⁶³

Saksamaa langevarjunduse „isa” Kurt von Student võttis haletsusväärse olukorra kokku nõnda:¹⁶⁴ „Normandi dessandi ajal oli meil ... kuus langevarjurite diviisi. Neis teenis 50 000 langevarjurit. 5 kuud hiljem, Ardennide ofensiivi tarbeks oli saadaval vaid käputäis, kuna langevarjureid kasutati tavaliste jalaväelastena, selle asemel, et rakendada neid ettenähtud rollis.”¹⁶⁵ Sõda oli nõudnud mehi enne, kui neile tekkis võimalus oma oskusi kasutada.

Langevarjurite hüpe pidi toimuma 16. detsembril varahommikul, tund enne pearünnakut sissejuhatava suurtükitle algust¹⁶⁶, kuid 15. detsembri õhtul ei saanud langevarjureid lennurajale viima pidanud veoautod. Selle tulemusel lükkus start edasi 17. detsembri öösse, kui pealetung oli juba alanud.¹⁶⁷ Hiljem selgus, et veoautodel oli lõppenud kütus.¹⁶⁸

Heydte meeste kehv kvaliteet langevarjuritena ja sõduritena, lendurite oskamatus käituda vaenlase tule all ning aja puudus vigade likvideerimiseks seadsid rünnaku eesmärkide täitmise kahtluse alla enne, kui langevarjurid said ülesannet täitma asuda.

¹⁶⁰ Beevor. Ardennes 1944 – Hitler’s last gamble. Lk 90

¹⁶¹ Astor. A Blood-Dimmed Tide. Lk 66

¹⁶² Mitcham. Panzers in winter. Lk 47–49

¹⁶³ Whiting. Salasõda Ardennides. Lk 73

¹⁶⁴ Mitcham. Panzers in winter. Lk 46

¹⁶⁵ Hart. The German Generals Talk. Lk 285

¹⁶⁶ Beevor. Ardennes 1944 – Hitler’s last gamble. Lk 91

¹⁶⁷ Cole. The Ardennes: Battle of the Bulge. Lk 271

¹⁶⁸ Mitcham. Panzers in winter. Lk 57

Luftwaffe

1944. aasta rünnaku plaan sarnases ideeliselt paljustki 1940 aasta eduka rünnakuga Ardennides. Üheks edu võtmeks oli tollal olnud *blitzkrieg*, mille edukal läbiviimisel oli tähelepanuväärne roll *Luftwaffe*l. 1944. aastaks oli sõjaõnn pöördunud Saksamaa vastu ka õhusõjas.¹⁶⁹ Üheks selgeks märgiks *Luftwaffe* nõrgenemisest oli suutmatus kaitsta *Reichi* linnu ja tööstuspiirkondi lääneliitlaste pommirünnakute eest, mis intensiivistusid 1943 aasta kevadel. Mais oli Goebbels sunnitud tõdema, et „taevas jäädakse (lääneliitlastele) lootusetult alla”.¹⁷⁰ Jätkuv liitlaste ülevõim taivas sundisid Saksamaa liidreid otsima olukorrale lahendust.

Ühe lahendusena nähti hävituslennukite toodangu suurendamist, mis oleks vähemasti osaliselt võrdustanud kontrolli õhus. Selle tulemusel suudeti 1944. aasta esimeses pooles valmis umbes 4000 (34%) lennukit rohkem kui eelnenud poolaastal. Kuigi tegu oli arvestatava toodangu suurenemisega, vähenes sama ajavahemikul suurte kaotuste tõttu lennukite arv 19 932-lt 15 233-ni.¹⁷¹ Olukord ei paranenud eriti ka järgneval poolaastal, kui kaotati 13 770 lennukit, mis oli vaid natukene vähem, kui tehastes valmis.¹⁷² Niivõrd suurte kaotuste jätkudes ei olnud võimalik lähitulevikus lennukite arvu märgatavalt suurendada ja seeläbi õhusõtta pööret tuua. Lennuki kaotus tähendas enamasti ka aviaatori surma. *Luftwaffe* 1944. aasta suured kaotused tähendasid vajadust hukkunud kiiresti asendada uutega. Nõudluse rahuldamiseks lühendati aasta aastalt lennukoolis veedetud aega. Koos teoreetilise osaga vähendati ka lendurite praktikaks ettenähtud lennuaega. Nõnda oli 1942. aastal lennukooli lõpetanud kokku 210 tundi lennukogemust eri lennukitüüpidega. 1943. aastaks vähendati seda 136 tunnini. 1944. aastal kärbiti lennupraktikat veelgi, 112 lennutunnini. Kooli lõpetamisele järgnes piloodi suunamine ettenähtud üksuse juurde. Vähendatud lennutundide tulemusel asus ta teenistusülesandeid täitma lennukiga, millega tal oli maksimaalselt 50 tundi lennupraktikat. Võrreldes liitlaste pilootidega oli seda enam kui neli korda vähem.¹⁷³ Võrreldes ametivendadega liitlasvägedes suundus saksa piloot võitlusesse minimaalsete oskustega kus šansid polnud kunagi tema poolel.

¹⁶⁹ Parker. To Win the Winter Sky. Lk 117–118

¹⁷⁰ Blank, Ralf. Wartime Daily Life and the Air War on the Home Front (pt II.3.). Germany and the Second World War. Volume IX/I. Lk 379–383

¹⁷¹ Müller. Albert Speer and Armaments Policy in Total War (pt V.3.). Germany and the Second World War. Volume V/IIB. Lk 811

¹⁷² Parker. The Battle of the Bulge: The German View. Lk 145

¹⁷³ Parker. To Win the Winter Sky. Lk 98–100

Kiirustades läbi viidud väljaõpe andis peatselt tunda lahinglendudel. Paljudel juhtudel ei õnnestunudki enda oskusi vaenlase vastu proovile panna. Ainuüksi juulis kaotati 2083 lennukit 4243-st ilma igasuguse vaenlase aktsioonita. Enamuses oli tegu kogenumatusest tulenevate põhjustega.¹⁷⁴ Sügisesed halvad ilmad tähendasid uusi asjatuid kaotusi, kuna ajapuuduse tõttu ei õpetatud piloote instrumentide järgi lendama. Ennekuulmatu polnud ka olukord, kus lennupraktika käigus sattus õpilane vaenlase hävituslennuki rünnaku alla. Närvilisus ja paanika polnud võõrad ka juba lennukooli lõpetanutele. Vaenlasega võitlusesse asudes suruti moraalselt vananenud lennukeid võimete piirini, mis võis saada saatuslikuks mõlemale. Piiratud oskused, lennukite mittetundmine ja vaenlase üleolek olid põhjused, miks 17% lenduritest jäi esimene missioon viimaseks. Suremus oli nõnda suur, et keskmise piloodi teenistus jõudis kesta 8–30 päeva. Sõja elas üle vaid 10% kõigist lenduritest. Enamuses oli tegu juba sõja algusest *Luftwaffe*-s teeninud ässadega. Göringi arvates pidid saksa lendurid kogemuse puudust „kompenseerima suurema entusiasmi ja vaprusega”.¹⁷⁵ Mittepiisav õppeaeg, kütuse puudus, tehniliselt vananenud lennukid ja vaenlase üleolek kõiges mõõdetavas – tekkinud nõiaringis olid need põhjuseks, miks *Luftwaffe* ei suutnud liitlastele taevas arvestatavat vastupanu osutada.

Kuna Euroopa lahinguväljade kohal laiuvast taevast domineerisid liitlaste lennukid, oli eluliselt tähtis, et Ardennide rünnaku alguses valitseks halb ilm. Juba alates 1940-st aastast saatsid sakslased Arktikasse ekspeditsioone, mille ainuke ülesanne oli *Reichi* edastada üliolulisi ilmateateid. Ardennide rünnaku tarvis ennustati, et detsembri teisel poolel on oodata sombust ilma, välistamata lund. Sellist „füüreri ilma” üllatusrünnakuks vajatigi. Pealetungi lõplikuks kuupäevaks sai 16. detsember.¹⁷⁶

Kuigi ilm soosis maavägede tegevust, pingutasid sakslased saavutamaks vähemalt osalist kontrolli õhus, kui ilm peaks paranema. Pealetungi toetamiseks lubas Hermann Göring eraldada kuni 1000 lennukit.¹⁷⁷ Eelkõige pani Hitler lootused uuele imerelvale, reaktiivlennukile Me-262. 1943. aasta mais läbi viidud testlennul saavutas Messerschmitt 262 kiiruseks 870 km/h. „Nagu inglid lükkaksid hoogu” sõnas piloot Adolf Galland pärast lendu. Sakslaste enimtoodetud propeller mootoriga hävituslennukid saavutasid kiiruseks kuni 685 km/h. Ühtlasi oli Me kiirem ka kõigist lääneliitlaste hävituslennukitest. Võrreldes propeller mootoriga oli reaktiivmootor täiesti uus tehnoloogia, millega kaasnesid kõiksugu

¹⁷⁴ Müller. Albert Speer and Armaments Policy in Total War (pt V.3.). Germany and the Second World War. Volume V/IIB. Lk 813

¹⁷⁵ Parker. To Win the Winter Sky. Lk 101–102

¹⁷⁶ Whiting. Salasõda Ardennides. Lk 56–59

¹⁷⁷ Parker. The Battle of the Bulge: The German View. Lk 120–121

„lastehaigused”. Reaktiivmootori töötemperatuurist tulenevalt vajati kuumakindlaid materjale, mida polnud Saksamaal piisavas koguses võtta. Nende asendamine vähem kvaliteetsete metallidega vähendas märgatavalt mootori tööpikkust. Seninägematu kiirus ja võimsus tekitas ka muid probleeme, millele tuli enne seeriatootmisse minemist lahendus leida. Tulenevalt uudsusest oli Me-262 väga kapriisne hävituslennuk, mille keerukas juhtimine vajas kogenud pilooti.¹⁷⁸ Neid polnud suurel arvul kusagilt võtta.

Lisaks tehnilistele probleemidele aeglustasid reaktiivlennuki kasutamiselevõttu poliitilised otsused. 1943. aasta sügisel soovis Hitler reaktiivlennuki kasutusele võtta välkpommitajana, tõrjumaks oodatavat liitlaste dessanti. Kuna Me oli algselt loodud hävituslennukiks, vajas see pommide kandmiseks aeganõudvat ümberehitamist¹⁷⁹, mida ei jõutudki lahendada enne invasiooni.¹⁸⁰ Alles septembris 1944 loobus Hitler välkpommitaja nõudest, lootuses, et detsembriks on saadaval „sajad reaktiivlennukid”.¹⁸¹ Seegi lootus ei täitunud. Ardennide ofensiivi tarbeks sai arvestada vaid 60–80 Me-ga.¹⁸² Põhiliseks ründelennukiks oli sarnaselt 1940. aasta kampaaniaga endiselt propellermootoriga Me-109.

Ilmaennustus pidas paika, esimesed seitse päeva kattis maavägede liikumist halb ilm, mis takistas liitlaste lennukite tegevust. Sellegi poolest jäadi graafikust maha. Esimene selge ilmaga päev oli 23. detsember ning koheselt alustas liitlaste lennuvägi rünnakuid tankikolonnide ja varustusliinide vastu. Nagu oli planeerimise käigus kardetud, ei suutnud *Luftwaffe* saavutada isegi osalist kontrolli taevaalaotuse üle.¹⁸³ *Blitzkrieg* ja taevast valitsev *Luftwaffe* olid jäänud minevikku.

¹⁷⁸ Parker. *To Win the Winter Sky*. Lk 71–75, 139

¹⁷⁹ Irving, David. *The Rise and Fall of the Luftwaffe. The Life of the Field Marshal Erhard Milch*. s.l. Focal Point. 1973. Lk 281

¹⁸⁰ Müller. *Albert Speer and Armaments Policy in Total War* (pt IV.1.d.). *Germany and the Second World War*. Volume V/IIb. Lk 640–642

¹⁸¹ Parker. *To Win the Winter Sky*. Lk 77, 139

¹⁸² Parker. *The Battle of the Bulge: The German View*. Lk 145

¹⁸³ Hart. *The German Generals Talk*. Lk 289–290

Kokkuvõte

Ardennide pealetung 1944. aasta detsembris jäi Natsi-Saksamaa viimaseks meeletlikuks katseks vältida kaotust Teises maailmasõjas. Minu töö eesmärk oli uurida sakslaste ettevalmistusi Ardennide ofensiiviks, tuues välja ettevalmistuste käigus tehtud vead ja tekkinud probleemid, mille tõttu ei suudetud saavutada rünnakule seatud eesmäärke.

Peatükkidena olen välja toonud suurimad probleemid, mis mõjutasid rünnaku edukust. Esimeses peatükis uurisin plaani ennast, eeldusi millel terve plaan põhines, ohvitseride arvamust ning sellest tulenevalt paralleelplaani väljatöötamist eesmärgiga veenda Hitlerit muutma enda otsust. Valeks osutusid oletused, et lääneliitlased ei suuda esimestel päevadel rünnakule adekvaatselt reageerida, samal ajal hinnates üle enda armeede liikumiskiirust. Lisaks pidasid enamus rünnakusse pühendatud ohvitseride plaani ennast saada olevate vägedega täitmiseks liialt ambitsioonikaks. Selle tulemusel alustati piiratud eesmärkidega paralleelplaani väljatöötamist, kuid Hitler jäi kindlaks enda algsele visioonile. Sellest tulenevalt võib järeldada, plaan ise oligi ettevalmistuste suurim viga, nõudes edukaks täitmiseks kaugelt rohkem kui oli saadaval.

Järgnevalt uurisin üksuste moodustamist ning vajaminevate meeste mobiliseerimist ning nende varustamist. Siinkohal tulenesid enamus probleeme sõja pikast kestvusest. Varasemate aastate suured kaotuste taustal oli väga keeruline leida sõdureid pealetungiks. Need, kes rünnatavatesse üksustesse saadeti, polnud kvaliteedilt võrreldavad sõduritega, keda nad asendasid. Tööstus jõudis haripunkti 1944. aasta suvel, kuid samaaegselt suurenenud toodangumahtudega kasvasid ka kaotused rindel, tehes võimatuks arvestavate reservide tekke. Tulenevalt meeste ja varustuse puudusest kaasati rünnakusse märgatavalt vähem diviise, kui algne plaan ette nägi. Needki olid alavarustatud ja mehitatud küsitava kvaliteediga sõdurite poolt.

Kütusepuudus osutus rünnaku käigus üheks suurimaks probleemiks. Ettevalmistuste käigus arvutati välja arvatav vajaminev kütusekogus ning suudeti see tähtajaks kokku koguda, vaatamata naftamaardlate kaotustele ja sünteetilise kütuse tehaste pommitamistele. Rünnakuks eraldatud kütuse kogused olid välja arvutatud põhinedes ideaalsetele tingimustele lahinguväljal, mida Ardennide mäGINE ja lumine maastik kindlasti polnud. Lisaks tekkisid tõsised probleemid kütuse transportimisega tankiarmeedele, mille tõttu oli tankidel kütust vaid kolmandiku distantse läbimiseks. Seetõttu sõltus rünnaku edu paljuski juhusest leidmaks lääneliitlaste kütusehoidlaid.

Järgmises peatükis uuris autor pealetungi käigus aset leidnud erioperatsioone ja põhjuseid miks need ei saavutanud arvestatavat edu. Mõlemad erioperatsioonid (*Greif* ja *Stösser*) pidid oma tegevusega toetama peamiste eesmärkide täitmist. Mõlemal juhul alustati ettevalmistusi liiga hilja. Sellest tulenevalt asusin mõlemad üksused ülesandeid täitma vaid osalise ettevalmistusega. *Greifi* mõjutas enim liitlaste varustuse ja tehnika puudus, lisaks sõdurite oodatust kehvem keeleoskus. *Stösseri* ebaõnnestumise peamised tegurid olid langevarjurite kogenematus nii langevarjurina kui ka sõdurina ning pilootide vähiklikus, mille tõttu ebaõnnestus operatsioon täielikult.

Viimaseks uurisin *Luftwaffe* võimekust viimastel sõja-aastatel ning ettevalmistusi Ardennide pealetungiks. Tulenevalt vaenlaste üleolekust taevas, vajati rünnaku edukaks täitmiseks kehva ilma. *Luftwaffe* võimetus toetada maavägesid oligi suurim erinevus võrreldes 1940. aasta eduka rünnakuga Ardennidest, kui edu tagas *blitzkrieg*. Ettevalmistuste käigus loodeti, et selge ilmaga suudab lennuvägi saavutada vähemalt osalise ülekaalu õhus, nii aga ei läinud.

Eelnimetatule lisaks mõjutas tulemit negatiivselt vajadus ettevalmistusi läbi viia ülima saladuskatte all, mis kohati piiras ettevalmistusi.

Teades Saksamaa olukorda 1944. aasta teiseks pooleks, siis võib pidada saavutatut tähelepanuväärseks, vaatamata sellele, et rünnak ei suutnud täita talle püstitatud eesmärgi. Sellegi poolest tekkis ettevalmistuse käigus liiga palju kõiksugu probleeme, mida poldud rünnaku hetkeks suudetud lahendatud. Üksikjuhtumina poleks võibolla ükski välja toodud puudus mõjutanud rünnaku edukust drastiliselt, kuid kõik koos osutusid ületamatuks takistuseks, mida ei suudetud enam rünnaku käigus lahendada.

Kasutatud kirjandus

Kirjandus:

- Astor, Gerald. A Blood-Dimmed Tide. The Battle of the Bulge by the Men Who Fought It. New York: Dell Publishing. 1992
- Baldwin, Hanson W. Battles Lost and Won – Great Campaigns of World War II. New York: Smithmark Publishers Inc. 1994
- Beevor, Antony. Ardennes 1944 – Hitler's last gamble. Great Britain: Penguin Random House. 2015
- Cirillo, Robert. Ardennes-Alsace. s.l. US Government Printing Office. 2004
- Cole, Hugh M. The Ardennes: Battle of the Bulge. Washington D.C: Center of military history. United States army. 1993
- Dupuy, Trevor N. Hitler's last gamble. New York: HarperPerennial. 1994
- Hart, B. H. Liddell. The German Generals Talk. New York: Quill. 1979
- Irving, David. The Rise and Fall of the Luftwaffe. The Life of the Field Marshal Erhard Milch. s.l. Focal Point. 1973
- Jordan, David. Battle of the Bulge – The first 24 hours. United Kingdom: Sandcastle Books. 2006
- Keegan, John. Teine maailmasõda. Tallinn: Varrak. 2009
- Kurowski, Franz. Hasso von Mauteuffel. Tankilahingud Teises maailmasõjas. Olion. 2011
- Merriam, Robert E. The Battle of the Bulge. New York: Ballantine Books. 1947
- Mitcham, Samuel W. Panzers in winter: Hitler's army and the Battle of the Bulge. USA: Praeger security international. 2006
- Morelock, J.D. Generals of the Ardennes – American leadership in the Battle of the Bulge. Washington DC: National Defense University Press. 1994
- Parker, Danny S. To Win the Winter Sky – The Air War over the Ardennes, 1944-1945. Pennsylvania: Combined Books Inc. 1994
- Parker, Danny S. The Battle of the Bulge: The German View. Perspectives from Hitler's High Command. London: Greenhill Books. 1999
- Skorzeny, Otto. Skorzeny's Special Missions. London: Greenhill Books. 2006
- Stout, Jay A. Fortress Ploesti – The Campaign to Destroy Hitler's Oil. Havertown, PA: Casemate. 2003
- Toland, John. Battle. The Story of the Bulge. New York: Random House. 1959
- Tooze, Adam. The Wages of Destruction. The Making and Breaking of the Nazi Economy. London: Penguin Books. 2006
- Whiting, Charles. Salasõda Ardennides. Grenader. 2012.

Kogumikud:

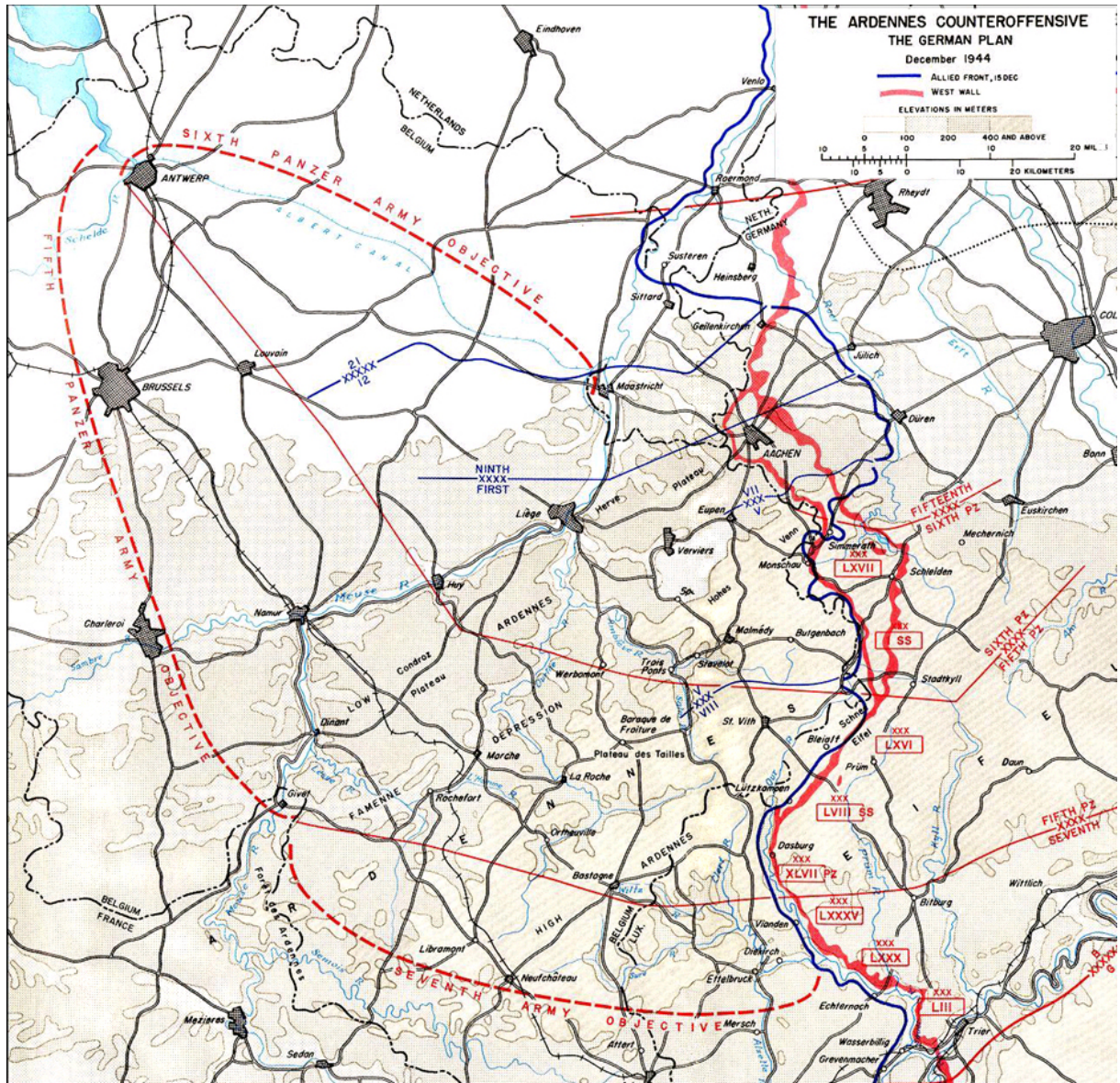
- Germany and the Second World War. Volume V/IIA. Oxford: Oxford University Press. 2003
- Germany and the Second World War. Volume V/IIB. Oxford: Oxford University Press. 2003
- Germany and the Second World War. Volume VII. Oxford: Oxford University Press. 2006
- Germany and the Second World War. Volume IX/I. Oxford: Oxford University Press. 2008

Artiklid:

- Becker, Peter W. The Role of Synthetic Fuel in World War II Germany. Air University Review. (Juuli-August 1981) (Märkus: leheküljed nummerdamata)
- Stranges, Anthony N. Friedrich Bergius and the Rise of the German Synthetic Fuel Industry - Isis, Vol. 75, No. 4 (Dets., 1984). Lk 642–667
- Blank, Ralf. Wartime Daily Life and the Air War on the Home Front (pt II.3.). Germany and the Second World War. Volume IX/I. Oxford: Oxford University Press. 2008
- Heinemann, Winfried. Military Resistance Activities and the War (pt II.4.). Germany and the Second World War. Volume IX/I. Oxford: Oxford University Press. 2008
- Müller, Rolf-Dieter. Albert Speer and Armaments Policy in Total War (pt III.1.c.). Germany and the Second World War. Volume V/IIA. Oxford: Oxford University Press. 2003
- Müller, Rolf-Dieter. Albert Speer and Armaments Policy in Total War (pt IV.1.d; IV.2.a; IV.2.b.). Germany and the Second World War. Volume V/IIB. Oxford: Oxford University Press. 2003
- Müller, Rolf-Dieter. Albert Speer and Armaments Policy in Total War (pt V.1–5.). Germany and the Second World War. Volume V/IIB. Oxford: Oxford University Press. 2003
- Nolzen, Armin. The NSDAP, the War, and German Society (pt IV.2; IV.3.). Germany and the Second World War. Volume IX/I. Oxford: Oxford University Press. 2008
- Vogel, Detlef. German and Allied Conduct of the War in the West (pt VII.2.a; VII.2.b; VII.2.c.). Germany and the Second World War. Volume VII. Oxford: Oxford University Press. 2006

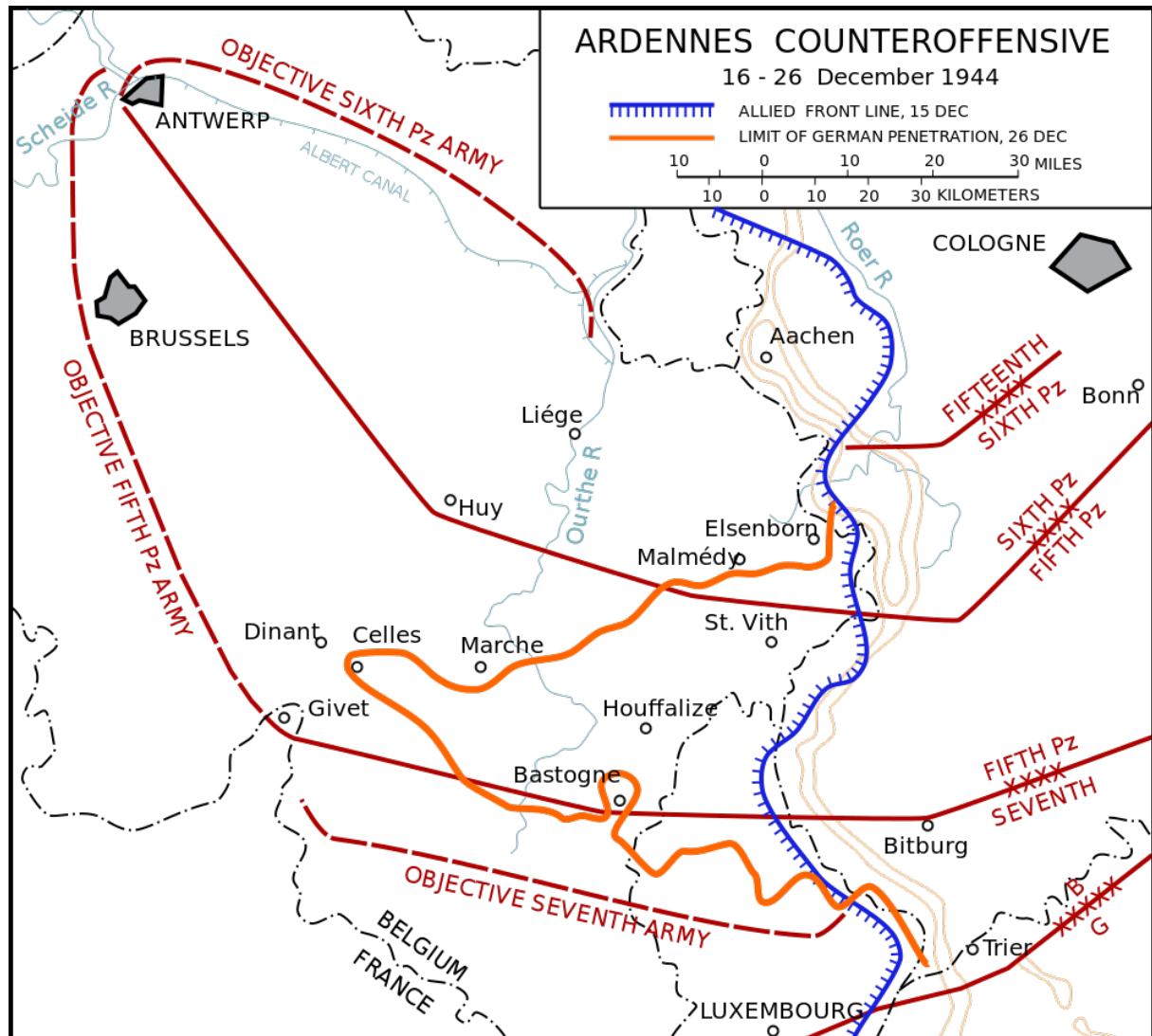
Lisad

Lisa 1: Armeede paiknemine rünnaku hetkel. Armeede plaanitav paiknemine Antwerpeni vallutamise järel.

https://en.wikipedia.org/wiki/Battle_of_the_Bulge#/media/File:German_Wacht_Am_Rhein_Offensive_Plan.png

Lisa 2: Vāgede kaugeim edenemine 26. detsembril.

https://simple.wikipedia.org/wiki/File:Battle_of_the_Bulge_progress.svg

The Ardennes Offensive 1944-1945 – Summary

The Ardennes offensive was the last major German campaign in Second World War. Launched through the weakest point in Allied line, the forested Ardennes region, it came as a complete surprise for Allied forces. The objective was to reach Antwerp. Reaching Antwerp would have allowed the Germans to encircle and destroy a considerable number of Allied divisions. Hitler believed that a successful offensive would ease the western front, leaving him disengaged to focus on other fronts. This thesis examined the Germans preparations for the Ardennes offense with the aim to highlight faults made during the course of preparations that resulted in the failure to achieve the targets of the attack.

In the first chapter, the author observes the plan of attack from its initial introduction to the last conference. Assumptions, that the western Allies would be unable to adequately respond in the early days of the offensive, turned out to be false, due to German errors in predicting the speed of their armies' movement. Also, the plan foresaw the need to maintain absolute secrecy, which restricted some aspects of the preparations. In addition, the majority of the officers found the attack to be too ambitious taking into consideration the availability of troops. As a result, some officers worked out a parallel plan with limited objectives, but Hitler insisted in the original vision. Therefore, it can be concluded that the plan itself was the largest misconception of the preparatory phase as in reality it required more resources than were available.

Furthermore, there were serious problems with the formats of units due to previous defeats. Soldiers, who were picked out to serve in the units, were not as qualified as those, whom they replaced. The armament industry's output peaked in the summer of 1944, but at the same time, the losses at the front increased. Due to the lack of men and equipment, significantly less divisions participated in the attack than it was originally planned. Yet, the shortage of fuel turned out to be one of the biggest problems. During the preparations, the ideal amount of fuel was calculated and collected before deadline, despite the loss of the oil fields in Romania and bombings of synthetic fuel plants. However, the calculations of the amount of fuel needed did not take into account the terrain of the Ardennes which was mountainous and at that time snowy. Moreover, there were serious problems with transportation of fuel to the armies. This resulted in tanks only having fuel for a third of the planned distance. Therefore, the success of the attack depended largely on finding and overtaking the Allies fuel dumps.

In the next chapter, the author examined two special operations (*Greif* and *Stösser*) and the reasons why these did not meet success. *Greif* and *Stösser* had their own purposes to support the major objective of reaching Antwerp. In both cases, preparations were started too late. As a result, both units had to carry out their missions only partially prepared. The operation *Greif* was most affected by the lack of Allied equipment and the soldiers turned out to have worse language skills than expected while the main factor of failure of the operation *Stösser* was the lack of experience of pilots and paratroopers.

In the final chapter, the author presented the Luftwaffe's capabilities in recent years of war and its preparations for offense. Due to the enemy's superior power controlling the skies, the attack could only be launched at the time of bad weather. Luftwaffe's inability to support ground troops was the biggest difference compared to the successful offensive of 1940. During planning, it was expected that during the first days of clear skies partial air superiority will be achieved. In reality, it turned out to be the opposite.

Taking into account the situation Germany was facing in the second half of 1944, the failure of the plan was to be expected. Most of the problems arose in the preparation phase due to ignorance and miscalculations. The offensive might not have been affected dramatically from minor shortcomings, but unfortunately the Germans had too many insurmountable obstacles which they could not resolve over the course of the attack.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Eero Kruusmaa (sünniaeg 09.05.1992)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Ardennide ofensiiv 1944-1945“, mille juhendajaks on dotsent Olaf Mertelsmann,
 - 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 12.05.2017